

I gang med pædagogiske læreplaner

Inspirationsmateriale til udarbejdelse og
evaluering af pædagogiske læreplaner i dagtilbud

af familie- og forbrugerminister Carina Christensen (k)

I en børnehave har man fokus på at hjælpe hinanden. Børnene henter plastre, når andre børn får en rift og man trøster hinanden, når nogen slår sig eller bliver drillet. I en dagpleje arbejder dagplejerne bevidst med tiden omkring frokosten. Børnene lærer at hælde mælk op uden at spilde, og der tales om, hvor mange tallerkner der skal sættes på bordet, for at alle får en. Det er begge eksempler på, hvordan der kan arbejdes med de pædagogiske læreplaner, og hvordan man kan udfolde temaerne sprog, krop og bevægelse samt sociale kompetencer i den almindelige praksis i dagtilbuddene.

Selve loven om pædagogiske læreplaner trådte i kraft for snart 3 år siden. Mine forgængere og jeg har hele tiden været klar over, at arbejdet med læring ikke blot afhang af lovregler. Dels var der allerede mange dagtilbud og kommuner, som var i gang. Dels var det også vigtigt med blandt andet efteruddannelse, inspirationsmateriale og konkrete drøftelser lokalt, for at arbejdet med læreplaner for alvor ville komme til at gøre en forskel. Derfor blev der fra

centralt hold udviklet forskellige materialer såsom SØLV- og GULD-guiden og Leg og Lær, ligesom der også er blevet udbudt efteruddannelseskurser. Endelig blev der igangsat en evaluering af arbejdet med læreplanerne.

Den første rapport fra den centrale evaluering af de pædagogiske læreplaner viser, at man er kommet langt med de pædagogiske læreplaner. Dagtilbudsledere og kommuner peger på, at læreplanerne hæver det faglige niveau, og at materialer og kurser har været anvendelige og inspirerende. Det er jo glædeligt og positivt. Men en evaluering skal selvfølgelig også gøre en klogere på, hvad der kan gøres bedre. Og her peger evalueringen blandt andet på, at man nogle steder i arbejdet med de pædagogiske læreplaner mangler redskaber i forhold til at sætte mål, evaluere og i forhold til børn med særlige behov.

Derfor vil inspirationsmaterialet også tage udgangspunkt i disse erfaringer fra evalueringen og netop understøtte arbejdet med pædagogiske læreplaner på disse punkter.

Jeg vil gerne fremhæve, at læring især er vigtig i forhold til de børn, der ikke møder stor opbakning eller stimulering i hjemmet. Det er i høj grad disse børn, som har brug for, at de voksne ser dem og tror på dem. Børnene har krav på, at vi regner med dem, og at vi også forventer noget af dem. Men der skal måske noget forskelligt til, fordi børn er forskellige. Aktiviteter og miljøer skal således tage udgangspunkt i børns forskellige forudsætninger. Alle børn har brug for, at de voksne tror på, at de kan være med i stykket om Store Klaus og Lille Klaus – også selvom man igen har glemt udklædningstøjet derhjemme eller ikke er så god til at huske alle replikker.

Inspirationsmaterialet sætter også fokus på fastsættelse af mål og evaluering. Det er begreber, som nogle gange kan opfattes som noget luftige og u håndterbare. Det forsøger dette

materiale at gøre op med. På de næste sider præsenteres således både generelle overvejelser og modeller, ligesom der også stilles konkrete spørgsmål og gives handlingsanvisninger, man kan lade sig inspirere af. Det er ikke hensigten, at materialet skal følges slavisk, men der gives en beskrivelse af, hvordan man kan gøre. Og så kan det jo tilpasses den konkrete dagpleje eller daginstitution.

Materialet kan både bruges til kurser og efteruddannelse eller som inspirationsmateriale ude i dagplejen eller daginstitutionen eventuelt i forbindelse med personalemøder, temadage eller i legestuen.

God arbejdslyst.

Carina Christensen

I gang med pædagogiske læreplaner

– Inspirationsmateriale til udarbejdelse og evaluering af pædagogiske læreplaner i dagtilbud

Dette inspirationsmateriale er udarbejdet af et konsortium bestående af AKF, EVA, Niras Konsulenterne og UdviklingsForum

Udgivet af Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender

København marts 2007

Design og layout: Tegn og Hund

Tryk: Clausen Offset

Foto: Morten Barker

Oplag: 55.000 ekspl.

Udgives i forbindelse med evaluering af de pædagogiske læreplaner

Publikationen kan downloades gratis på www.minff.dk/1/laereplaner

EAN / ISBN:

Trykt udgave: 978-87-918-5805-5

Elektronisk udgave: 978-87-918-5806-2

Forord	2
Indledning	4
Målgruppe for inspirationsmaterialet	4
Baggrund for inspirationsmaterialet	4
Den pædagogiske læreplan	5
Det siger loven om pædagogiske læreplaner	5
Pædagogiske læreplaner og børn med særlige behov	6
Samlet model for pædagogisk læreplan: Udarbejdelse, dokumentation, evaluering og opfølgning	8
Udarbejdelse af den pædagogiske læreplan	10
Beskriv dagtilbuddets værdier	10
Beskriv dagtilbuddets pædagogiske principper	12
Beskriv dagtilbuddets læringsforståelse	13
Beskriv læringsmål i forhold til de seks læreplanstemaer	16
Beskriv pædagogiske metoder og aktiviteter der kan lede til indfrielse af læringsmålene	18
Løbende dokumentation og evaluering af den pædagogiske læreplan	22
Dokumentation	22
Evaluering	23
Aktuelle udfordringer i forhold til dokumentation og evaluering	23
Model for dokumentation og evaluering af den pædagogiske læreplan	25
Fase 1) Hvad skal evalueres?	26
Fase 2) Stil evalueringsspørgsmålet	28
Fase 3) Indsaml dokumentation	30
Fase 4) Analysér og vurder	33
Fase 5) Udvikling af læringsmålene. Udvikling af praksis	36
Inddragelse af forældrebestyrelsen	39
Formidling af den pædagogiske læreplan og af evalueringen	40
Videreformidling til den brede forældrekræds	40
Videreformidling til kommunalbestyrelsen	40
Udveksling med andre dagtilbud	41
Noter	42

Dette inspirationsmateriale henviser sig til alle, der har til opgave at lede eller medvirke i udarbejdelse og evaluering af pædagogiske læreplaner i dagtilbud – eller som skal ændre på bestående planer.

Der er mange *forskelle* mellem dagtilbud, og inden for den enkelte type dagtilbud findes der også mange variationer: størrelse, beliggenhed, børne- og forældreorienteret og ledelsesform. I dette inspirationsmateriale er der dog fokus på de mange *ligheder*, der er mellem de forskellige dagtilbud.

I inspirationsmaterialet anvendes ordet *dagtilbud* derfor som samlet betegnelse for alle typer af dagtilbud. Det betyder, at når der i inspirationsmaterialet nævnes forskellige overvejelser og når der fremhæves eksempler, gives forslag til fremgangsmåder, tips og gode råd, så er det op til læserne at tænke kreativt, når man skal omsætte de praktiske løsninger i sin egen virkelighed. Dette gælder også

de særlige forskelle mellem dagpleje og daginstitution.

Målgruppe for inspirationsmaterialet

Materialet er skrevet for at inspirere alle dagtilbud i arbejdet med pædagogiske læreplaner. Målgruppen er dagtilbudenes pædagoger, pædagogmedhjælpere, ledere, dagplejere, dagplejepædagoger og pædagogiske konsulenter i kommunerne samt forældre i bestyrelserne.

Inspirationsmaterialet kan med fordel uddeles til alle medarbejdere i dag-

tilbuddene, således at både uddannede og ikke-uddannede pædagogiske medarbejdere har et fælles afsæt for arbejdet med den pædagogiske læreplan.

Baggrund for inspirationsmaterialet

I foråret 2006 gennemførte AKF, EVA, NIRAS konsulenterne og UdviklingsForum en evaluering for Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender¹ af dagtilbuddenes og kommunernes arbejde med at skrive og arbejde med pædagogiske læreplaner. Ved udarbej-

delsen af dette inspirationsmateriale er der taget udgangspunkt i de områder, hvor der ifølge evalueringen var flest ønsker om hjælp til arbejdet. Det drejer sig om:

- Udformningen af mål
- Arbejdet med børn med særlige behov og den pædagogiske læreplan
- Evalueringen af den pædagogiske læreplan

Den pædagogiske læreplan skal beskrive, hvordan dagtilbuddet giver børnene rum for leg, læring og udvikling.

Folketinget vedtog i 2004, at alle dagtilbud fra 1. august 2004 skal udarbejde en pædagogisk læreplan. Denne vedtagelse er baggrunden for arbejdet med de mange pædagogiske læreplaner rundt om i landet – og for dette inspirationsmateriale.

I inspirationsmaterialet bliver gennemgået, hvordan man kan udarbejde den pædagogiske læreplan, og hvordan man kan arbejde med dokumentation, evaluering, opfølgning og formidling. Endvidere kommer der forslag og ideer til, hvordan man kan inddrage forældrebestyrelsen og formidle til kommunalbestyrelsen.

Det siger loven om pædagogiske læreplaner²

Børn i dagtilbud skal have et børnemiljø, som fremmer deres trivsel, sundhed, udvikling og læring.

Derudover skal dagtilbuddet:

- i samarbejde med forældrene give børn omsorg og understøtte det

enkelte barns alsidige udvikling og selvværd og bidrage til, at børn får en god og tryk opvækst

- fremme børns læring og udvikling af kompetencer gennem oplevelser, leg samt pædagogisk tilrettelagte aktiviteter, der giver børn mulighed for fordybelse, udforskning og erfaring
- give børn medbestemmelse, medansvar og forståelse for demokrati. Dagtilbuddet skal som led heri bidrage til at udvikle børns selvstændighed, evner til at indgå i forpligtende fællesskaber og samhørighed med og integration i det danske samfund
- i samarbejde med forældrene sikre en god overgang til skole ved at udvikle og understøtte grundlæggende kompetencer og lysten til at lære. Dagtilbud skal i samarbejde med skolerne skabe en sammenhængende overgang til skole og fritidstilbud

Alle dagtilbud skal udarbejde en skriftlig pædagogisk læreplan for børn i aldersgruppen 0-2 år og aldersgruppen fra 3 år til barnets skolestart. Den skal beskrive, hvordan dagtilbuddet giver børnene rum for leg, læring og udvikling.

Den pædagogiske læreplan skal beskrive dagtilbuddets mål for børnenes læring i forhold til seks temaer:

1. Alsidig personlig udvikling
2. Sociale kompetencer
3. Sproglig udvikling
4. Krop og bevægelse
5. Naturen og naturfænomener
6. Kulturelle udtryksformer og værdier

Den pædagogiske læreplan skal desuden beskrive relevante pædagogiske metoder og aktiviteter, der iværksættes for at nå målene, samt hvordan læreplanen evalueres. Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvilke metoder, aktiviteter og eventuelt

særlige mål, der opstilles i forhold til børn med særlige behov.

For dagplejen udarbejdes den pædagogiske læreplan samlet for alle dagplejehjem eller distrikter tilknyttet den kommunale dagpleje.

Lederen af dagtilbuddet er ansvarlig for:

- at den pædagogiske læreplan bliver udarbejdet og er offentligt tilgængelig
- at den pædagogiske læreplan evalueres årligt

I forbindelse med evalueringen af den pædagogiske læreplan skal lederen:

- dokumentere, om de valgte pædagogiske metoder og aktiviteter indfrier de opstillede mål inden for de seks temaer
- angive, hvordan dagtilbuddet vil følge op på resultaterne af evalueringen

- inddrage forældrebestyrelsen i udarbejdelsen, evalueringen og opfølgningen af den pædagogiske læreplan

Kommunalbestyrelsen skal godkende den pædagogiske læreplan og årligt drøfte evalueringerne af de pædagogiske læreplaner. På baggrund af disse drøftelser skal kommunalbestyrelsen tage stilling til, om der skal ske yderligere handling fra kommunalbestyrelsens side.

Pædagogiske læreplaner og børn med særlige behov

Det er en central opgave at styrke den pædagogiske indsats over for børn med særlige behov. Det skal som nævnt fremgå af den pædagogiske læreplan, hvilke metoder, aktiviteter og eventuelle mål, der opstilles og iværksættes i forhold til disse børn.³

Evalueringen af de pædagogiske læreplaner⁴ viser, at der er mange steder,

hvor omtalen af børn med særlige behov kan opprioriteres og tydeliggøres. De dagtilbud, der har valgt ikke at skrive børn med særlige behov ind i den pædagogiske læreplan, bruger hovedsagelig to argumenter:

- at den pædagogiske læreplan er baseret på, at personalet skal tage udgangspunkt i det enkelte barns behov, og at der dermed også er taget højde for børn med særlige behov.
- at dagtilbuddet – eller kommunen – generelt har fokus på rummelighed og inklusion, og at dette også er grundlæggende generelle værdier i de pædagogiske læreplaner. Det vil derfor være i modstrid med disse grundlæggende værdier at udskille børn med særlige behov i målsætningen for den pædagogiske læreproces.

Nogle ledere peger også på, at der bliver udsendt modstridende signa-

ler fra ministerium og kommuner. På den ene side forventes det, at dagtilbuddene kan rumme og inkludere flere børn end tidligere uden at stigmatisere ("sætte etiket på") børnene, på den anden side stilles krav om, at dagtilbuddene skal udforme klare mål, metoder og aktiviteter for denne børnegruppe.

Evalueringen viser⁵, at der i dagtilbuddene var en ændring i sprogbrugen, når lederne talte om børn med særlige behov. Her brugte de *ikke* begrebet *læring*, men talte i stedet om *støtte* til barnet. Læringsbegrebet synes således i nogle dagtilbud ikke altid at give mening i arbejdet med børn med særlige behov.

Fælles begrebsramme

I kommunerne og i dagtilbuddene er der ikke en fælles begrebsmæssig forståelse af begrebet børn med særlige behov. Børn med særlige behov bliver for eksempel forstået så forskelligt som:

- børn der er særlig godt begavede
- børn med nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne
- børn med anden etnisk baggrund end dansk
- børn med tale-/sprog problemer
- børn, der kommer fra familier med alvorlige sociale og personlige problemer

For at få en fælles forståelse af begrebet børn med særlige behov foreslås det, at begrebet i forbindelse med arbejdet med pædagogiske læreplaner forstås på følgende måde:

Børn med særlige behov er...

- alle de børn, dagtilbuddet skal gøre noget særligt for
- alle de børn, som har behov for en særlig tilrettelagt pædagogisk indsats, for at de kan udvikle deres kompetencer

Det er således helt centralt, at den pædagogiske læreplan beskriver:

- hvordan man i dagtilbuddet definerer børnenes forskellige behov – herunder børn der har *særlige* behov for en ekstraordinær indsats

de koder, der optræder i for eksempel børnehaven.

Det er derfor vigtigt at drøfte i personalegruppen, om der er andre metoder eller aktiviteter, der vil kunne imødekomme behov hos børn med svag social baggrund, hvor for eksempel højtlesning og samtaler over aftensbordet ikke er almindelige begivenheder. Således har naturaktiviteter vist sig at give børn fra både ressourcestærke og mindre ressourcestærke hjem et fælles grundlag for aktiviteter, idet ingen af grupperne havde særlige forudsætninger på forhånd.

Beskrivelsen i den pædagogiske læreplan skal naturligvis ske på en etisk forsvarlig måde, således at børnene ikke stigmatiseres. Børnene skal inkluderes i det rummelige dagtilbud.

adfærd og forventninger til visse børn bidrager til at fastholde disse børn i negative mønstre. Det er også blevet påpeget, at nogle børn ikke oplever samme trivsel og udvikling i dagtilbud og skole, fordi de ikke kender og forstår

- hvilke metoder, aktiviteter og eventuelle mål der kan opstilles for børn med særlige behov

Undersøgelser viser⁶, at det pædagogiske personale i nogle tilfælde via sin

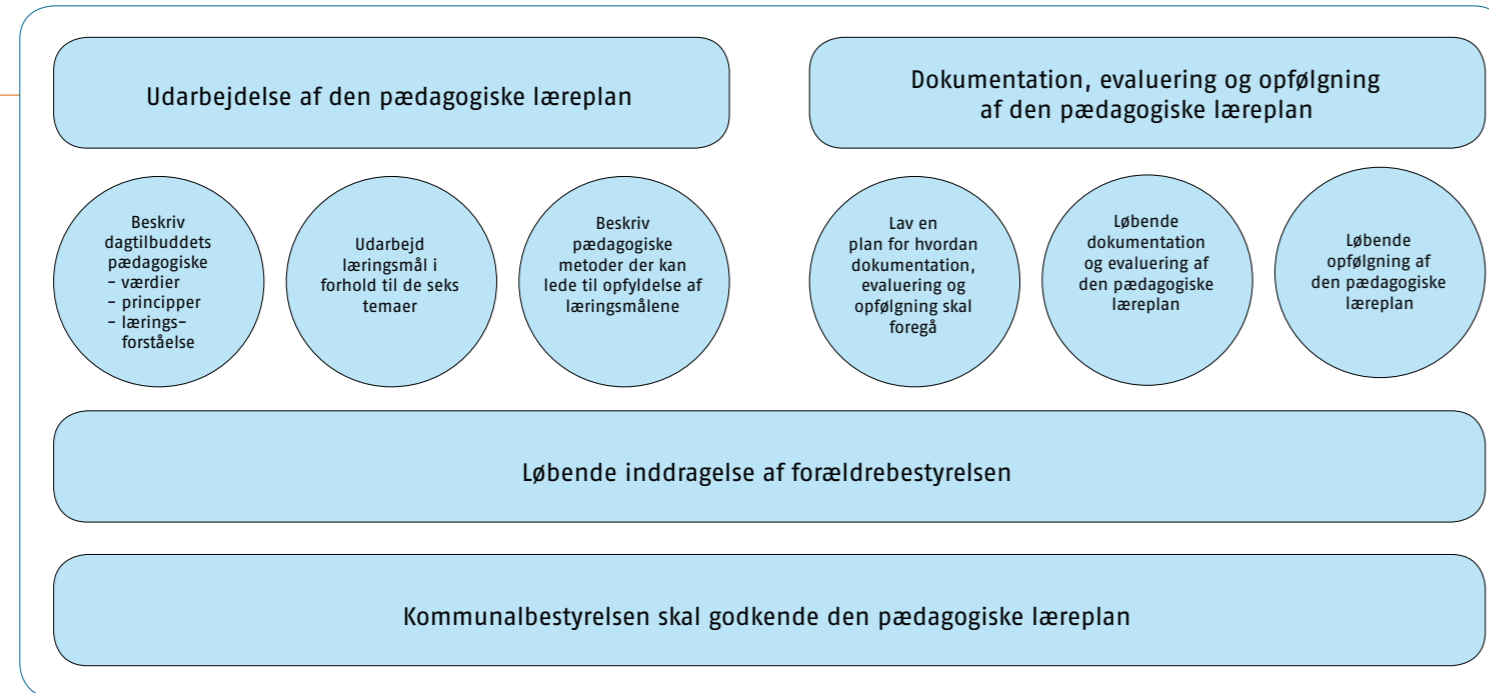

Både kommuner og dagtilbud har grebet arbejdet med de pædagogiske læreplaner an på mange forskellige måder. Nogle steder arbejder man med alle pædagogiske læreplanstemaer samtidigt. Andre steder prioriterer man et eller flere temaer højere end de andre. I nogle kommuner er dagtilbuddene frit stillet med hensyn til, hvordan de vil arbejde, andre steder er der udarbejdet retningslinjer, der skal følges.

Uanset forskellene er det naturligvis hele tiden vigtigt at fastholde:

- glæden i samværet med børnene
- spontaniteten og de mange udfordringer i hverdagen
- inddragelsen af børnenes egne oplevelser
- det at man vil noget med hinanden i samværet

Med pædagogiske læreplaner lægges der ikke op til en indskrænkning af de

pædagogiske metoder. Tværtimod er det tankegangen, at de pædagogiske læreplaner skal medvirke til i endnu højere grad end i dag at åbne verdenen for børnene, og at børnene kan åbne sig for sine omgivelser.

Dette inspirationshefte beskriver én måde, der kan arbejdes på, og de beskrevne metoder vil forhåbentligt blive brugt i mange sammenhænge til gavn for børnene og pædagogikken. De fleste dagtilbud vil næppe følge inspirati-

onsmaterialet minutiøst, da de allerede har en godkendt pædagogisk læreplan og måske også har andre ideer om dens funktion. Desuden har en del kommuner udgivet lokale vejledninger til deres dagtilbud.

Mange af disse dagtilbud og kommuner vil stadig kunne benytte materialet som inspirationskilde, når man for eksempel skal revidere sin nuværende pædagogiske læreplan.

Modellen for den pædagogiske lære-

Pædagogisk læreplan⁷

plan består i dette inspirationsmateriale af to overordnede emner:

- Udarbejdelse af den pædagogiske læreplan
- Løbende dokumentation, evaluering og opfølgning af den pædagogiske læreplan.
-

Udarbejdelse af den pædagogiske læreplan består af:

- en beskrivelse af dagtilbuddets værdier, pædagogiske principper og læringsforståelse
- udarbejdelse af læringsmål i forhold til de seks læreplanstemaer
- beskrivelse af pædagogiske metoder der kan lede til indfrielse af læringsmålene

Disse punkter bliver gennemgået fra side 10 til side 21.

Dokumentation, evaluering og opfølgning af den pædagogiske læreplan består af:

- en plan for hvordan dokumentation, evaluering og opfølgning skal foregå

- dokumentation og evaluering af om de valgte pædagogiske metoder indfrier de opstillede mål inden for de seks temaer
- opfølgning af den pædagogiske læreplan – udvikling af praksis og ændringer i den skriftlige pædagogiske læreplan i forhold til pædagogiske læreplaner

Disse punkter bliver gennemgået fra side 22 til side 38 og cirklen (i modellen på side 8) med teksten *Løbende dokumentation og evaluering af den pædagogiske læreplan* er foldet mere detaljeret ud i figuren på side 25.

Inddragelse og formidling

Ud over de to overordnede emner skal alle dagtilbud løbende inddrage foræl-

drebestyrelsen, og de skal formidle den pædagogiske læreplan til forvaltning/kommunalbestyrelse.

Eksempel på disposition af pædagogisk læreplan

En pædagogisk læreplan kan udformes på mange måder. Nedenfor er et eksempel på disposition af pædagogisk læreplan. Den indeholder alle emner i den pædagogiske læreplan.

- Indledning. Præsentation af dagtilbuddet
- En beskrivelse af dagtilbuddets værdier, pædagogiske principper og læringsforståelse
- De pædagogiske læringsmål – set i forhold til de seks læreplanstemaer plus andre temaer som er relevante for det enkelte dagtilbud og den enkelte kommune
- Beskrivelse af pædagogiske metoder der kan lede til indfrielse af læringsmålene

- Beskrivelse af planlagte aktiviteter inden for de enkelte områder
- Særlige børnegrupper og hvordan der arbejdes med disse
- Det løbende arbejde med dokumentation og evaluering – det vil sige en detaljeret beskrivelse af hvad, hvordan og hvornår, der skal evalueres
- Det løbende samarbejde med forældrebestyrelsen om den pædagogiske læreplan
- Formidling til forvaltning/kommunalbestyrelse. Godkendelse

Det skal understreges, at der kun er tale om et eksempel. Mange kommuner har deres egne vejledninger, og mange dagtilbud har fundet andre måder at disponere på. Men dispositionen kan tjene til at skabe overblik over de forskellige elementer, der skal medtænkes i en pædagogisk læreplan. Der kan endvidere søges inspiration i Sølvguiden og Guldguiden⁸.

Dette afsnit indeholder inspiration til, hvordan det enkelte dagtilbud kan udarbejde den pædagogiske læreplan.

Som *fundament* for den pædagogiske læreplan kan man beskrive dagtilbudets værdier, pædagogiske principper og læringsforståelse. Dét vil give et godt afsæt for det fortsatte arbejde med at udarbejde læringsmål og med at beskrive de pædagogiske metoder, der kan lede hen til indfrielse af læringsmålene.

Beskriv dagtilbuddets værdier

Næsten alle dagtilbud har diskuteret og beskrevet deres grundlæggende værdier. De står således ikke på bar bund, når der skal beskrives værdier i forbindelse med arbejdet med de pædagogiske læreplaner.

Værdierne er meget væsentlige for oplevelsen af fællesskab i det enkelte dagtilbud, og værdierne skabes og ved-

ligeholdes løbende af ledelse og medarbejdere, forældre og børn i fællesskab. Værdierne handler for eksempel om, hvordan det gode børneliv ser ud netop i vores *dagtilbud*. Værdierne bliver ideelt oplevet af det enkelte barn, forældre, dagplejer, dagplejepædagog, pædagog og pædagogmedhjælper som meningsfulde ønsker til, hvad der *gør netop dette dagtilbud* til et godt dagtilbud.

Fordi den enkelte handler med udgangspunkt i værdier, er det en central opgave for det enkelte dagtilbud og kommune at sikre, at der er harmoni mellem den enkeltes værdier og de fælles værdier. Det er derfor vigtigt, at den enkelte medarbejder er afklaret i forhold til dagtilbuddenes pædagogiske værdier. Det enkelte dagtilbuds værdier bør desuden harmonere med de værdier, som er gældende i kommunen.

Værdierne beskrives meget forskelligt i de forskellige dagtilbud. Her er nogle eksempler:

Dagplejens værdier er tryghed, nærhed og at forholdet mellem dagplejeren og børnene er præget af varme, tillid og gensidig kontakt. (Fra en dagpleje)

Troværdighed og gensidig respekt ser vi som helt grundlæggende for, at vi kan lykkes som pædagogisk personale i samværet med

børnene, i samarbejdet med forældrene og i personalegruppen. Engagement ser vi som den drivkraft, der sikrer, at vi hver dag kan møde barnet, forældrene og hinanden med empati og faglig nysgerrighed. Vi mener, at disse værdier vil være at finde som en rød tråd gennem denne pædagogiske læreplan. (Fra en børnehave)

Værdierne er meget væsentlige for oplevelsen af fællesskab i det enkelte dagtilbud, og værdierne skabes og vedligeholdes løbende af ledelse og medarbejdere, forældre og børn i fællesskab.

De pædagogiske værdier er indirekte eller direkte styrende for de pædagogiske principper og de læringsmål, som dagtilbuddet vælger at arbejde med i relation til de seks læreplanstemaer.

Sådan kan man beskrive sine værdier

Flere fremgangsmåder kan anvendes, når dagtilbuddets værdier skal beskrives. Her er valgt en fremgangsmåde, der kan justeres, så den kan anvendes overalt – både i dagpleje og daginstitution. Fremgangsmåden tager udgangspunkt i det værdifulde, som allerede udføres i det enkelte dagtilbud. Samtidig supplerer og udfordrer den de bestående værdier, så der kan dannes et nyt sæt værdier, der kan arbejdes med udgangspunkt i.

1. Individuelt. 10 minutter. Alle bruger 10 minutter til at beskrive det mest succesfulde i deres arbejde inden

for de sidste uger. Det skal være helt konkrete beskrivelser, som kan besvare spørgsmålene: Hvor det fandt sted, hvornår det fandt sted og hvem der deltog.

2. Interview i grupper med tre deltagere i hver. 30 minutter. Fordel opgaverne imellem jer så én interviewer, én er fokusperson og én deltager tager notater. Interview hinanden på skift, således at alle bliver interviewet. Intervieweren skal spørge ind til og nysgerrigt undersøge de succesfulde situationer. Brug spørgsmål som: Hvad er det, der viser, at det var en succes? Hvordan blev det en succes?
3. Drøft i de små grupper hvilke værdier I kan se i de succesfulde historier, som blev undersøgt i interviewene. 30 minutter. Bliver I i tvivl om, hvad der er værdier, mål og principper, kan I prøve at udføre sætningen: Det er værdifuldt for mig at ... Er

sætningen meningsfuld, er der tale om en værdi.

4. Skriv værdierne på flipoverpapir og sæt dem op på væggen, så alle kan se dem. Nogle værdier vil sandsynligvis overlape hinanden og være gentagelser – lad dem stå. 10 minutter.
5. Diskussion i grupper af 6-8 personer. 45 minutter. Drøft kort hvad I mener kendetegner god pædagogik i dag. Hvilke værdier er særlig vigtige som en forudsætning for den gode pædagogik?
6. Hver gruppe skriver maksimalt fem værdier på flipoverpapir, som sættes op i lokalet, så alle kan se det. Der vil højst sandsynligt være overlappende værdier og gentagelser – lad dem stå. 10 minutter.
7. Alle deltagerne kan nu sætte en streg ud for de tre værdier, de finder er vigtigst. Vi har nu en første kortlægning af dagtilbuddets værdier.

8. Er der tvivl om hvilke maksimalt 5 værdier der skal være de gældende, må en lille arbejdsgruppe arbejde videre med materialet og komme med et færdigt forslag til næste møde.

I forslagene til tid er der ikke taget højde for pauser og den tid, der går med at skifte gruppe/arbejdsopgave. Tidsplanen skal revideres ud fra egne erfaringer fra tilsvarende møder.

Når værdierne er vedtaget, skal der arbejdes med dem, så de får større betydning i hverdagen. Her kan det være en god ide at drøfte, hvad hver enkelt kan gøre anderledes for at fremme værdierne, så de gennemstrømmer hele dagtilbuddet.

Beskriv dagtilbuddets pædagogiske principper

De pædagogiske principper er en beskrivelse af de grundlæggende retningslinier for det enkelte dagtilbuds pædagogiske arbejde. De pædagogiske principper bør altid tage udgangspunkt i de grundlæggende værdier, der er formuleret tidligere. Værdier og principper må principielt aldrig være i modstrid med hinanden.

Pædagogiske principper fastsættes sammen med forældrebestyrelsen og er en ramme, der giver mulighed for flere forskellige handlinger. De indeholder ikke konkrete handlingsanvisninger men angiver retningen for det daglige pædagogiske arbejde.

Eksempler på pædagogiske principper kan for eksempel være, at man i dagtilbuddet principielt vil:

- inkludere børn med særlige behov i læreplansarbejdet på lige fod med alle andre børn

- inddrage børnenes perspektiver i arbejdet med de pædagogiske læreplaner
- fremme børnenes nysgerrighed, som en vigtig forudsætning for meningsfuld lærling
- tage udgangspunkt i det enkelte barns ønsker og muligheder
- støtte barnets læring i alle hverdagsituationer
- bruge et anerkendende sprog
- igangsætte særligt tilrettelagte læringsforløb for de børn, der har særlige behov
- udfordre børnenes fantasi og give mulighed for bevægelse på legepladsen
- sætte børns leg i centrum i hverdagen
- inddrage børnenes aktivt i så mange daglige gøremål som muligt
- tage udgangspunkt i både den kristne og i andre religioners traditioner ved højtiderne

Der skal være særlig opmærksomhed på, at dagtilbuddet støtter børn med særlige behov, således at deres udvikling, dannelse og læring fremmes, og at de kan indgå på lige fod med de andre børn i dagtilbuddets forskellige fællesskaber.

De pædagogiske principper kan ses i måden at handle på og måden, hvorpå det pædagogiske arbejde gennemføres – herunder i arbejdet med de pædagogiske læreplaner.

Enkelte dagtilbud knytter de pædagogiske principper til de enkelte læreplanstemaer. De fleste vil sige, at de pædagogiske principper gælder for alle dele af den pædagogiske virksomhed.

Sådan kan man beskrive sine pædagogiske principper

1. Drøft i små grupper, hvilke pædagogiske principper I finder, det

De pædagogiske principper bør altid tage udgangspunkt i de pædagogiske værdier

Beskriv dagtilbuddets læringsforståelse

Bag alt arbejde med de pædagogiske læreplaner ligger en forståelse af, hvordan børn lærer. For at sikre et bevidst arbejde af høj kvalitet er det derfor vigtigt at beskrive dagtilbuddets læringsforståelse.

I de sidste 10 år er der udviklet læringsforståelser med udgangspunkt i og respekt for barndomstænkningen i den danske dagtilbudstradition. En tænkning:

- hvor barndommen har en værdi i sig selv og ikke kun er en forberedelse til senere faser i livet
- hvor de voksne ser og tager udgangspunkt i det enkelte barns perspektiver og interesser⁹

Det er af stor betydning, at dagtilbuddene finder frem til en forståelse af læring, som hviler på dagtilbuddenes egne pædagogiske traditioner.

pædagogiske arbejde bør tage udgangspunkt i.

2. Skriv en liste over de principper, I er kommet frem til.
3. Begrund hvorfor hvert enkelt princip er vigtigt.
4. Sæt alle principperne, som grupperne er kommet frem til, op på flipover papir.
5. Drøft i plenum, hvilke principper der skal gælde for arbejdet med de pædagogiske læreplaner i dagtilbuddet.
6. Drøft i plenum, hvordan det vil virke på børnene, at det netop er de valgte principper, der skal arbejdes ud fra.

Inden arbejdet sættes i værk er det vigtigt at tage stilling til, om der skal udformes specifikke principper for børn med særlige behov. Der skal også tages stilling til, hvordan det sikres, at alle børns behov kan opfanges og tilgodeses.

De voksne kan kun nyttiggøre børns leg ved ikke at forsøge at gøre legen nyttig.

Kort om læring

Læring er en forandringsproces, der fremmer tilegnelsen af nye kompetencer. Det kan for eksempel dreje sig om viden, holdninger eller færdigheder. Læring kan ses som en proces, hvor barnet som en aktiv part skaber sin egen læring, alene eller sammen med andre i et spontant eller planlagt læringsrum. Begreberne læring og udvikling går hånd i hånd.

Både leg og læring handler om kommunikation, interaktion, fleksibilitet og kreativitet. Men leg og læring er alligevel to forskellige fænomener. Der findes en legedimension i læring og en læringsdimension i leg, og de voksne kan selvfølgelig ikke nyttiggøre børns leg ved at presse børnenes leg ind i læringsmålene. Populært sagt kan de voksne kun nyttiggøre børns leg ved ikke at forsøge at gøre legen nyttig.

Børn lærer gennem sansning, følelser og aktiv handling og ved at iagttage og imitere andre børn og voksne. Barnets

læring støttes i høj grad af den voksne, der kan tilrettelægge muligheden for sansning, følelser, aktive handlinger eller muligheden for, at barnet kan iagttage og efterligne andres ageren. Barnet er afhængig af relationen til en voksen, men også af andre børn på samme alder eller større børn. Den voksnes rolle er: at tilpasse graden af involvering, aktivitet og anerkendelse til barnets bestræbelser¹⁰.

I børnehaven sker børns læring gennem en vekselvirkning mellem tilrettelagte aktiviteter og egne spontane oplevelser og leg. Vi tager udgangspunkt i det, der optager børnene i dagligdagen og tilrettelægger ofte aktiviteterne efter det. Det er samtidig vores opfattelse, at det de voksne er engageret i ofte tiltrækker børnene. På denne måde er der samspil mellem voksen- og barneperspektiv. (Citat fra en børnehave)

At leg eller handling, en aktivitet eller materialer, genstande, legetøj udforskes og undersøges af børnene, giver det enkelte barn muligheden for hele tiden at spejle sig og afprøve hypoteser og få mod- og medspil. Barnet lærer gennem denne proces at forstå sig selv og sin omverden. Barnets sprog og tænkning, forståelse, færdigheder, følelser og kropslige handlinger udvikles gradvist i dette samspil med andre børn og voksne.

Vi ser det som vores opgave, som supplement til forældrene, at være medopdrager af børnene i den tid, de er i vuggestuen. Børnene skal lære at indgå i sociale relationer med andre mennesker, fordi det er i mødet med andre, barnet begriber sig selv og verden og opbygger sit selvverd. Vi mener, der er en danselsesproces i al opdragelse. Børn lærer

i alle de situationer, de gennemlever i løbet af en dag. Børn fra 0-3 år har ikke brug for undervisning. De suger viden og kunnen til sig med alle sanser, når deres omgivelser er trygge og stimulerende. Det er det, vi ser som vores opgave at sikre. At der er kvalitet og alsidighed i de læringsmiljøer, børnene oplever i vuggestuen. Nogle læringsrum vil opstå spontant, andre vil være planlagte, nogle vil barnet tage initiativ til, og i andre er det den voksne, der er igangsettende. (Citat fra en vuggestue).

En stund alene og uden forstyrrelser kan give barnet tid til eftertanke og til at få indtryk bearbejdet. Ofte vil barnet øve sig i nyindvundne færdigheder og kompetencer i enrum eller sammen med en fortrolig ven.

Børn med særlige behov, er børn, der ikke trives eller udvikler sig optimalt i dagtilbuddet og/eller i hjemmet, og som derfor har brug for en særlig tilrettelagt pædagogisk ind-

sats. Alle børn skal have mulighed for at fremme deres læring og udviklingsmuligheder.

Sådan kan man beskrive dagtilbuddets læringsforståelse

Beskrivelsen af dagtilbuddets læringsforståelse kan gennemføres på flere måder. Her er ét forslag til, hvordan det kan gribes an.

1. Først vælges 4-5 typiske situationer fra dagtilbuddets hverdag. Det kan

for eksempel være modtagelsen om morgenen, spisning, leg i sandkassen, tumle i pudrummet, bygge med Lego eller Duplo klodser, højt-læsning, fingermaling, gemmeleg eller en planlagt aktivitet.

2. Dernæst diskuteres situationerne i mindre grupper ud fra spørgsmålene:
  - Hvad oplever børnene?
  - Hvad lærer børnene?
  - Hvordan lærer de det, de lærer?

3. Den næste opgave er at undersøge hvilken læringsforståelse, der ligger bag beskrivelserne 1 er kommet frem til under spørgsmål 2. Det kan ske

ved at drøfte spørgsmålet: Hvad forstår vi ved begrebet læring i vores dagtilbud?

For at åbne for diskussionen kan man blive inspireret af en række hjælpespørgsmål. Drøft kun de spørgsmål som giver mening for jer. Hvor meget lægger vi vægt på:

- øvelse og træning?
- barnets egen udforskning?
- at barnet er en aktiv initiativtager i situationerne?
- formidling af "boglig" læring?
- at læring er præget af kropslig udfoldelse?

- direkte læring i den betydning vi formidler noget til barnet?
- indirekte læring i den betydning, at barnet erfarer og lærer ved at være en del af en situation. Der formidles ikke noget bestemt?
- at læring tager udgangspunkt i planlagte forløb?
- at læring tager udgangspunkt i børnenes kreative skaben?
- at læring tager udgangspunkt i barnets aktuelle kompetencer - det barnet kan uden hjælp lige nu?
- at læring tager udgangspunkt i det, vi ved barnet er lige ved at kunne - vi hjælper for eksempel barnet med det, det endnu ikke helt kan alene?
- at læring finder sted i miljøer, der er planlagt med henblik på læring?
- at dagtilbuddet er et læringsmiljø?
- at den læring der foregår, er meningsfuld for barnet?

4. På baggrund af diskussionen under punkt 3 udformer en arbejdsgruppe meget kort læringsforståelsen på skrift, så den kan indgå i den pædagogiske læreplan.

Beskriv læringsmål i forhold til de seks læreplanstemaer

Det er naturligvis ikke nyt for dagtilbuddene at have mål for det pædagogiske arbejde. De aktuelle udfordringer handler om at formulere målene på en måde, så de både kan tjene som meningsfuldt grundlag for den pædagogiske indsats og *samtidig* bruges i en evalueringssammenhæng.

Det vil sige, at målene udgør et tydeligt og fælles grundlag for ledelse og medarbejdere og er formuleret, så det er muligt at konstatere, om de indfries. Målene giver altså ledelse og medarbejdere et fagligt udgangspunkt for at prioritere og begrunde planlægningen og gennemførelsen af det daglige pædagogiske arbejde.

Mål er en forudsætning for, at dagtilbuddet kan vurdere, om man opnår, det man vil. Her er det vigtigt, at målene udtrykker en fælles forståelse af dagtilbuddets opgaver. Uden fælles mål er det

op til den enkelte dagplejer, dagplejepædagog, pædagog eller pædagogmedhjælper at afgøre, hvad der er OK. Den fælles formulering af mål gør det muligt at vurdere dette i fællesskab.

Målene er det fundament, ledelse og medarbejdere sammen kan vurdere og genoverveje den daglige praksis ud fra. Fører det, vi gør i hverdagen til det, vi gerne vil opnå?

Det er opgaven at opstille mål, som udtrykker det, det enkelte dagtilbud vil opnå - på en måde der stemmer overens med dagtilbuddets værdier og pædagogiske principper.

Aktør	Læringsmål
Det enkelte barn	De nærmere specificerede egenskaber, færdigheder, kompetencer som det enkelte barn skal besidde - set i forhold til de seks læreplanstemaer (for eksempel kunne synge med på en række børnesange)
Børnegruppen	De nærmere specificerede egenskaber, færdigheder, kompetencer som alle i en bestemt børnegruppe skal besidde set i forhold til de seks læreplanstemaer (for eksempel kunne hente en voksen når et af børnene græder)

I Dagtilbudsloven står der, at den pædagogiske læreplan skal beskrive dagtilbuddets mål for børnenes læring i forhold til seks temaer. Sagt med andre ord skal der opstilles *læringsmål*: det, vi ønsker det enkelte barn eller børnegruppen skal kunne mestre.

Den pædagogiske læreplan skal indeholde læringsmål for børns læring i forhold til alle seks læreplanstemaer¹¹. Dagtilbuddet skal arbejde på, at børnene indfrier læringsmålene.

Eksempler fra dagtilbud der har udarbejdet læringsmål:

Målet for natur og naturfænomener i dagplejen er, at børnene kan:

- beskrive de mest almindelige former for vejrlig: Snevejr, regnvejr, storm, solskin, gråvejr.
- skelne mellem de fire elementer: Jord, ild, vand og luft herunder begreberne kold - varm, flydende - fast

- skelne mellem størrelser (større - mindre, højere - lavere), afstande (længere væk - tættere på)

I børnehaven er det **målet for barnets alsidige personlige udvikling**, at børnene kan:

- respektere andres grænser
- give omsorg til andre
- indgå i et fællesskab
- udtrykke sine behov over for andre børn og voksne

I den integrerede institution er **målet for sproglig udvikling**, at børnene kan:

- give udtryk for sine behov og ønsker over for andre
- eksperimentere med sprogets udtryksformer
- bruge sproget til konfliktløsning
- fortælle mindre historier med glæde
- bruge et stort ordforråd

I vuggestuen er det **målet for kulturelle udtryksformer og værdier**, at

børnene inden de forlader vuggestuen kan:

- danse til forskellige former for musik
- synge flere børnesange
- forstå og koncentrere sig om at høre en historie

De læringsmål, der er beskrevet, er kun eksempler, og de viser én af mange måder, de kan opstilles på. Det er opgaven at opstille mål, som udtrykker det, det enkelte dagtilbud vil opnå - på en måde der stemmer overens med dagtilbuddets værdier og pædagogiske principper.

Sådan kan man beskrive sine læringsmål (1)

Alle sidder i grupper på cirka seks i hver. Alle har dagtilbuddets virksomhedsplan, pædagogiske læreplan, værdier og

principper for det pædagogiske arbejde og andre materialer, som man mener at kunne få brug for. Hver gruppe kan arbejde med et eller to læreplanstemaer (alt efter antallet af medarbejdere).

- Først drøftes følgende spørgsmål:
  - Hvad er de vigtigste mål for, hvad børnene skal kunne inden for hvert enkelt læreplanstema? Begrund besvarelsen.
  - Hvad er de vigtigste mål for netop den børnegruppe, vi har nu inden for hvert enkelt læreplanstema? Begrund besvarelsen.
- Besvareelserne skrives ned og sættes op på flipover.
- Drøft derefter målene i plenum. Prøv om I kan opstille nye klare formuleringer, der kan beskrive jeres mål.
- Uanset hvilke former for mål, der arbejdes med i dagtilbuddet, skal målene, så vidt muligt være målbare. Det er vigtigt at tjekke om målene, som er opstillet, er:

- meningsfulde at arbejde ud fra i hverdagen
  - klare og entydige
  - relevante for børn og ansatte
  - udtryk for det vigtigste i det pædagogiske arbejde
  - i overensstemmelse med de værdier og principper, som der tidligere er formuleret
- Det skal overvejes, om målene skal konkretiseres i delmål, eller om de er gode nok at arbejde ud fra med de formuleringer, I er kommet frem til. En hjælp til at konkretisere mål, der ofte har det med at være overordnede, er at beskrive tegn på eller indikatorer på, hvornår et mål eller delmål er indfriet.¹²
  - De endelige målformuleringer udformes og indarbejdes i den pædagogiske læreplan.

Inden arbejdet med denne fremgangsmåde starter, skal ledelsen have afklaret, om der skal udformes særlige mål

for arbejdet med udsatte børn, eller om der skal tages hånd om dem på anden vis. For eksempel gennem en inkluderende pædagogik, hvor det sikres, at alle børns behov systematisk bliver set, så der kan tages højde for deres behov.

Sådan kan man beskrive sine læringsmål (2)

- Alle medarbejdere bruger 10 minutter på at skrive, hvilke mål (hvad er det vi vil opnå?) de mener, er de vigtigste for det pædagogiske arbejde i dagtilbuddet.
- Derefter gennemføres en brainstorm i plenum, hvor alle forslag til mål skrives op på en flipover.
- Målene grupperes med udgangspunkt i de seks læreplanstemaer. Alle mål, der falder uden for læreplanstemaerne, kommer i en kategori for sig.

- I mindre grupper (4-5 personer) begrundes, hvilke mål der er vigtige for arbejdet med de pædagogiske læreplaner. Samtidigt undersøges målenes sammenhæng med dagtilbuddets værdier og pædagogiske principper. Der udarbejdes eventuelt forslag til ændrede formuleringer af målene.
- Grupperne refererer resultatet af deres arbejde i plenum.
- På baggrund af referaterne og arbejdet i grupperne opstilles der mål indenfor alle seks læreplanstemaer.

Beskriv pædagogiske metoder og aktiviteter der kan lede til indfrielse af læringsmålene

Det fremgår af dagtilbudsloven, at alle dagtilbud skal udarbejde læringsmål for børns læring i forhold til de seks læreplanstemaer. Når disse læringsmål er udarbejdet, indledes næste fase: At omsætte disse mål til konkrete metoder og aktiviteter.

Den pædagogiske læreplan skal således indeholde beskrivelser af, hvilke metoder og aktiviteter, der kan anvendes for at opnå læringsmålene. Pædagogiske metoder kan betragtes som den mangfoldighed af *fagligt begrundede*

fremgangsmåder og handlinger, som den professionelle foretager sig for at indfri læringsmålene. For eksempel at

anvende anerkendende kommunikation sammen med børnene. Aktiviteter kan betragtes som de *fagligt begrundede* konkrete handlinger, der sættes i værk sammen med børnene. For eksempel at male, læse højt eller bygge drager. Når handlingen at bygge drager iværksættes, udføres denne med baggrund i bestemte metoder. I de konkrete aktiviteter bruger medarbejderne således bestemte pædagogiske metoder, der er baseret på dagtilbuddets værdier, pædagogiske principper og læringsforståelse.

Medarbejderens valg af pædagogiske metoder er ikke et tilfældigt valg. Tværtimod. En pædagogisk metode er karakteriseret ved, at den er teoretisk funderet, fagligt begrundet, og at den er efterprøvet i praksis.

Med andre ord er pædagogiske metoder og aktiviteter den samlede, pædagogiske indsats, den enkelte medarbejder og medarbejdergruppen tilsammen sætter i værk hver eneste dag. Det

En pædagogisk metode er karakteriseret ved, at den er teoretisk funderet, fagligt begrundet, og at den er efterprøvet i praksis.

handler om at tilrettelægge og gennemføre en fagligt begrundet hverdag for børn og voksne: Det konkrete samspil med børnene, dagsrytmen, ture, samlingsstunden, højtlesning, aktiviteterne på legepladsen og alle de andre dele en pædagogisk hverdag består i.

For at have føling med om disse mange metoder og aktiviteter nu også trækker den rigtige vej hen imod læringsmålene, arbejder en del dagtilbud også med aktivitetsmål. Det betyder, at der kan være mål for:

- hvad de ansatte i dagtilbuddet skal foretage sig (for eksempel sikre at en bestemt ansat har mulighed for at have tæt uforstyrret kontakt med Peter)
- hvad barnet/børnene skal deltage i (for eksempel være med til at male)
- hvilke planlagte aktiviteter der er i den kommende periode – for at nå læringsmålene med børnene. Et eksempel:

Aktør	Læringsmål
Det enkelte barn	De nærmere specificerede egenskaber, færdigheder, kompetencer som det enkelte barn skal besidde – set i forhold til de seks læreplanstemaer (for eksempel kunne synge med på en række børnesange)
Børnegruppen	De nærmere specificerede egenskaber, færdigheder, kompetencer som alle i en bestemt børnegruppe skal besidde set i forhold til de seks læreplanstemaer (for eksempel kunne hente en voksen når et af børnene græder)
Ansatte i dagtilbuddet	De handlinger som pædagogerne/pædagogmedhjælperne/dagplejerne skal foretage sig (for eksempel skal pædagogerne/pædagogmedhjælperne/dagplejerne hver dag tale med børnene om, hvordan vejret er)

Nogle dagtilbud arbejder tillige med *mål for, hvilke rammer og muligheder børnene skal tilbydes*. Det kan for eksempel være:

- hvilke materialer der er til rådighed for børnene (for eksempel at alle børn i børnehaven skal kunne nå sakse, blyanter, farver, papir)

- lokaleindretninger (for eksempel skal der i en vuggestue være mulighed for, at børnene selv går op i krybben)

Mål for materialer/legetøj o.l.	De materialer der skal være i et dagtilbud for at give børnene mulighed for at lege bestemte lege (for eksempel at der skal være sakse og farver i børnehøjde)
Mål for fysiske rammer/lokaler	De muligheder som de fysiske rammer skal tilbyde i et dagtilbud (for eksempel et sted at tegne, et sted til grov motorisk aktivitet, et til finmotorisk aktivitet)

Alle tre typer mål – læringsmål, aktivitetsmål og mål for rammer og muligheder – kan anvendes som et tydeligt, fælles udgangspunkt for planlægning og prioritering af det daglige arbejde.

Sådan kan man beskrive sine pædagogiske metoder og aktiviteter

Når læringsmålene er udformet, skal man beskrive, hvordan man vil arbejde for at indfri målene. Her vil mange finde inspiration i dagtilbuddets aktivitetsmål og målene for rammer og muligheder.

Man tager ét læringsmål ad gangen og gennemgår nedenstående punkter for hvert læringsmål. Man kan fordele arbejdet med at beskrive sine pædago-

giske metoder og aktiviteter i forhold til de seks læreplanstemaer mellem forskellige grupper i medarbejderkredsen. Det kan for eksempel være læringsmålet:

Målet for natur og naturfænomener er, at børnene får kendskab til og glæde ved naturen og naturfænomener, og at børnene udvikler respekt og får erfaringer med at omgås dyr.

For hvert læringsmål inden for hvert læreplanstema gennemgås følgende spørgsmål i mindre grupper:

- Beskrivelse af pædagogiske metoder**
  - Hvilke metoder kan vi anvende for at lede børnene frem mod læringsmålet?
  - Hvordan kan vi vide, det virker?
  - Hvad kan vi realistisk gennemføre i vores dagtilbud?

- Beskrivelse af aktiviteter**
  - Hvad vil vi gennemføre?
  - Hvornår skal aktiviteterne gennemføres?
  - Hvordan skal aktiviteterne gennemføres?
  - Af hvem skal aktiviteterne gennemføres?

Hver gruppe tager grundige skriftlige referater. En person fra hver gruppe redigerer materialet sammen med dagtilbudslederen. Dagtilbudslederen skriver det sammen og lægger det løbende frem på personalemøder.

I dagplejen vil arbejdet ofte foregå i forbindelse med distrikternes personalemøder eller i forbindelse med de forskellige legestuegrupper.

Det kan også være metoder og aktiviteter i en vuggestue i forhold til læreplanstemaet *Kulturelle udtryksformer og værdier*.

I vuggestuen Bulderbassen ønsker vi i det pædagogiske arbejde med udsatte børn at være bevidste om at bruge kreative metoder til at skabe en positiv og anderledes kontakt til det udsatte barn. Dette kan ske ved at støtte det udsatte barn i at benytte sig af forskellige udtryksformer. Vi ønsker i

det daglige pædagogiske arbejde med børnene:

- *at skabe rammerne for, at børnene har mulighed for forskellige kulturelle udtryksformer i form af adgang til for eksempel udklædningsstøj, musikinstrumenter og bøger*
- *at være gode rollemøder, der bruger alsidige udtryksformer*
- *at bruge værkstedet, hvor der er mulighed for at male, tegne, lege med modellervoks og ler og stifte bekendtskab med andre materialer*
- *at synge, spille musik og danse med børnene*
- *at være bevidste om, at børnene møder forskellige genrer af musik og bøger i vuggestuen*
- *at give børnene mulighed for at være skabende*
- *at læse og fortælle for børnene og præsentere dem for rim og remser*

Loven siger at den pædagogiske læreplan skal beskrive, hvordan læreplanen evalueres¹³. Det skal fremgå, hvilke metoder, aktiviteter og eventuelle mål, der opstilles og iværksættes i forhold til børn med særlige behov.

For dagplejen udarbejdes den pædagogiske læreplan samlet for alle dagplejehjem eller distrikter tilknyttet den kommunale dagpleje.

Lederen af dagtilbuddet er ansvarlig for:

- at den pædagogiske læreplan bliver udarbejdet og er offentligt tilgængelig
- at den pædagogiske læreplan evalueres årligt

I forbindelse med evalueringen af den pædagogiske læreplan skal lederen:

- dokumentere, om de valgte pædagogiske metoder og aktiviteter indfrier de opstillede mål inden for de seks temaer

- angive, hvordan dagtilbuddet vil følge op på resultaterne af evalueringen
- inddrage forældrebestyrelsen i udarbejdelsen, evalueringen og opfølgningen af den pædagogiske læreplan

Udover disse overordnede krav er det op til kommunerne og de enkelte dagtilbud at afgøre, hvordan evalueringen skal gennemføres.

Dokumentation

Begrebet dokumentation bruges ikke entydigt inden for den pædagogiske verden. Dokumentation i dagtilbud kan være:

- de data som skal bruges til at formidle, hvad der sker i dagtilbuddet til børn, forældre, kolleger, forvaltning og politikere
- alle de aktiviteter, hvor der indsamles data om den pædagogiske praksis og børnenes oplevelse af

denne for at belyse, om de pædagogiske metoder leder frem mod de pædagogiske mål

Det er den sidste betydning af dokumentation, der her er i fokus:

Dokumentation i en evalueringssammenhæng er det materiale, der indsamles for at kunne belyse et udsnit af det pædagogiske arbejde – og det arbejde resulterer i.

Når dokumentation bruges i en evalueringssammenhæng, indsamles det ud fra en bestemt systematik og med henblik på at kunne:

- reflektere
- analysere
- vurdere en nærmere bestemt del af det pædagogiske arbejde

Dokumentation, der bruges i evalueringssammenhæng, vil have fokus på udvalgte metoder, på udvalgte aktivi-

teter, typisk med fokus på dele af børnegruppen og på relationerne mellem børn og voksne. Dokumentationen kan for eksempel indsamles gennem lærings- og praksisfortællinger, logbøger og porteføljer, observationer, børneinterview, billed- og/eller videodokumentation.

Indsamling af dokumentation i sig selv udgør *ikke* en evaluering. Dokumentation bliver til evaluering, når den

- indsamles med udgangspunkt i et evalueringsspørgsmål, det vil sige, hvad man gerne vil have mere viden om. Det bør begrundes, hvorfor det er vigtigt at få mere viden om netop dette område
- analyseres og vurderes af ledelse og medarbejdere i forhold til læringsmål
- danner grundlag for at kunne træffe valg i forhold til den fremtidige pædagogiske praksis

Uanset om en dokumentation skal bruges i forbindelse med en evaluering eller ej, så er dokumentationen altid et godt grundlag for refleksioner over pædagogikken – og hvordan denne kan udvikles.

Evaluering

Evaluering i forbindelse med den pædagogiske læreplan er en systematisk vurdering af, om de anvendte metoder og aktiviteter bidrager til at indfri de opstillede mål.

Aktuelle udfordringer i forhold til dokumentation og evaluering

Det er selvfølgelig ikke nyt for ledelse og medarbejdere i dagtilbud at dokumentere, evaluere og formidle det pædagogiske arbejde¹⁴. Der er en stærk tradition for på personale- og

bestyrelsesmøder at drøfte børnenes dagligdag i et fagligt perspektiv og løbende at følge op på de forskellige forløb og projekter, som foregår i dagtilbuddet.

Kort sagt: der er tradition for en dialogbaseret evaluering.

Opgaven i denne forbindelse er imidlertid at finde begrundede metoder til dokumentation og evaluering, som kan bruges i det enkelte dagtilbuds arbejde med udvikling af pædagogikken og den pædagogiske læreplan. Samtidig skal det kunne formidles ud af dagtilbuddet, blandt andet til det kommunalpolitiske niveau.

I opgaven med at evaluere ligger der altså en række væsentlige – men ikke nødvendigvis enkle – spørgsmål for dagtilbuddet:

- Gør vi det, vi tror, vi gør¹⁵?
- Virker de metoder og aktiviteter, vi har valgt, som vi tror, de gør?

- har vi arbejdet på de måder, som vi beskriver i den pædagogiske læreplan?
- udtrykker læringsmålene det, vi vil opnå?
- indfanger læringsmålene det væsentlige?
- er læringsmålene formuleret på en måde, så de kan anvendes i hverdagen?

Når det enkelte dagtilbud skal skabe en meningsfuld evalueringspraksis, er det derfor også nødvendigt, at ledelse og medarbejdere bruger tid på at få en fælles forståelse af, hvad *meningen* er med at evaluere. Her er det selvsagt ikke en tilstrækkelig begrundelse, at 'det står i loven'. Det er vigtigt, at der foregår en fælles refleksion om formålet med evalueringsarbejde og om, hvordan det kan gavne hverdagen i dagtilbuddet.

Evaluering af den pædagogiske læreplan handler både om, i hvor høj

grad læringsmålene nås, og om de metoder og aktiviteter dagtilbuddet anvender, bidrager til at nå læringsmålene. Det kræver, at det enkelte dagtilbud har en rimelig præcis viden

om, *hvordan* der konkret bliver arbejdet i dagtilbuddet, og hvilken betydning dette pædagogiske arbejde har for børnene.

Det skal understreges, at en af de

største udfordringer er, at evalueringen bygger på høj grad af skriftlighed. Derved bliver det muligt for andre at se, *hvordan* man er kommet frem til sine resultater.

Evaluering af den pædagogiske læreplan handler både om, i hvor høj grad læringsmålene nås, og om hvorvidt de metoder og aktiviteter dagtilbuddet anvender, bidrager til at nå læringsmålene.

Model for dokumentation og evaluering af den pædagogiske læreplan

Faserne i en systematisk evalueringsproces kan være følgende (se figur). Figuren skal læses fra øverste venstre hjørne, derefter nedad og derefter til højre og opad.

Bemærk at denne figur er en videreførelse af cirklen med teksten *Løbende dokumentation og evaluering af den pædagogiske læreplan* i modellen på side 8. Figuren illustrerer de fem faser, en evaluering kan bestå af:

Fase 1. Hvad skal evalueres – herunder

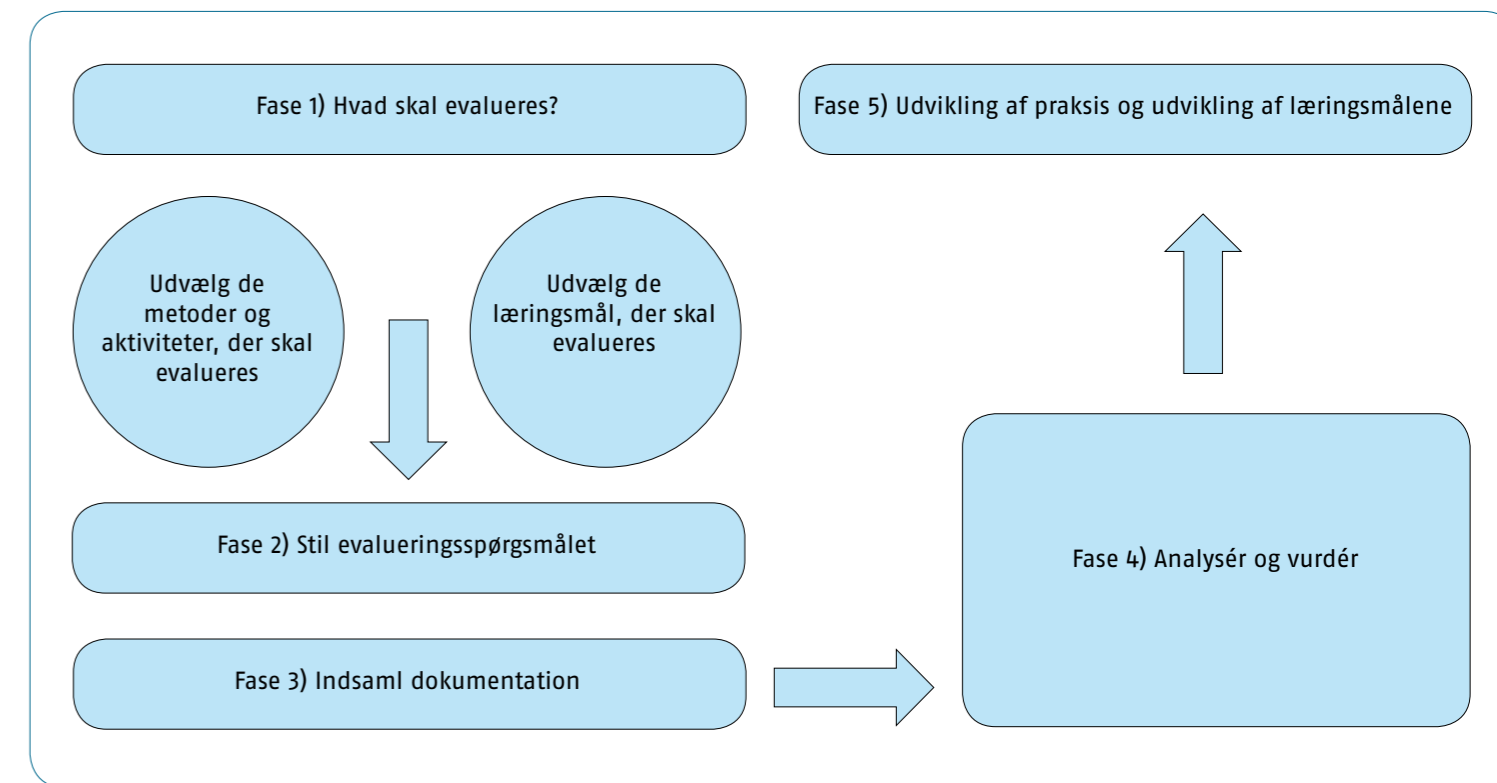
- de læringsmål der skal evalueres
- de metoder og aktiviteter der skal evalueres

Fase 2. Stil evalueringsspørgsmålet

Fase 3. Indsaml dokumentation

Fase 4. Reflektér, analysér og vurder

Fase 5. Udvikling af praksis og udvikling af læringsmålene

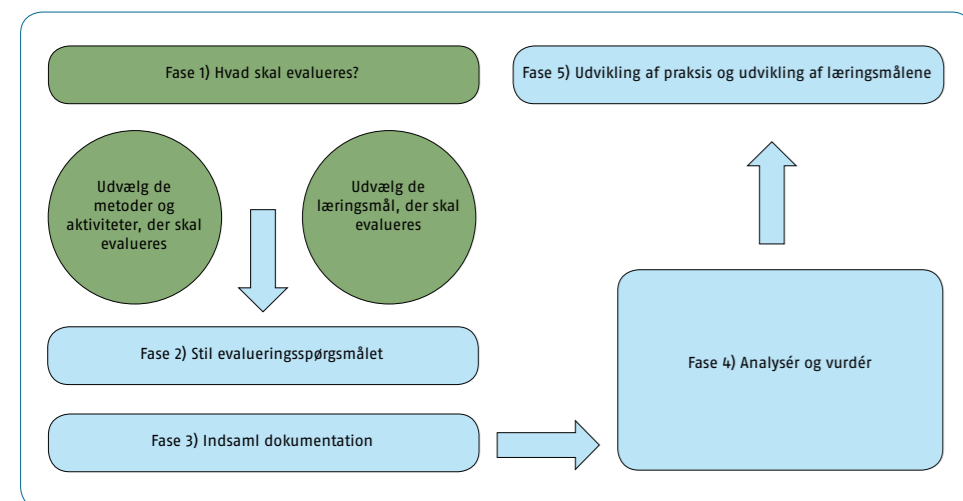

At vælge fokus betyder derfor ikke, at man begrænser den læring, der ligger i evalueringen. Tværtimod. Begrænsning er snarere en forudsætning for en udbytterig evaluering.

Alle faserne beskrives nærmere i det følgende.

Fase 1) Hvad skal evalueres?

Den pædagogiske læreplan skal evalueres, men dagtilbudsloven siger ikke noget i detaljer om, *hvordan* der skal evalueres, eller om alle dele af planen

skal evalueres med *samme* grundighed. Der kan dog være kommunalt bindende retningslinjer for den pågældende kommunes dagtilbud.

Man kan naturligvis ikke evaluere alt systematisk hele tiden. Risikoen ved at gabe over det hele, er, at man ikke kommer i dybden og får svært ved at

følge op på evalueringen. Derfor er det vigtigt at udvælge evalueringsområdet ved at stille spørgsmålet: Hvad er det, vi gerne vil evaluere?

For ikke at gabe over for meget bør man følge dette råd:

Hellere lidt – men godt!

De fleste dagtilbud vil opleve, at et systematisk evalueringsarbejde vil sætte sig positive spor i den pædagogiske praksis som helhed. At vælge fokus betyder derfor ikke, at man begrænser den læring, der ligger i evalueringen. Tværtimod. Begrænsning er snarere en forudsætning for en udbytterig evaluering.

Sådan kan man udvælge det, der skal evalueres

For at evaluering bliver håndterlig, er det nødvendigt at udvælge det, vi

gerne vil evaluere. Det kan ske ved, at man på et personalemøde systematisk drøfter den pædagogiske læreplan i sin helhed. Der sættes særligt fokus på de læringsmål og metoder, der er behov for at evaluere og udvikle i den kommende periode.

Det er en god ide at drøfte følgende spørgsmål for at indkredse det, man gerne vil evaluere:

1. Hvad udtrykker vores pædagogiske læreplan om temaer, som er vigtige for livet i dagtilbuddet?
2. Hvilke værdier, principper, læringsmål, metoder og aktiviteter fortæller noget om de vigtige temaer?
3. Bruger vi de metoder og aktiviteter, vi har besluttet?
4. Har vi gennemført de aktiviteter, vi ville? Hvorfor eventuelt ikke?
5. Hvordan vurderer vi udbyttet af aktiviteterne, set i forhold til de forskellige læringsmål?
6. I hvilke metoder og aktiviteter er det *svært* henholdsvis *let* at realisere læringsmålene i hverdagen?
7. Hvilke læringsmål er *lette* henholdsvis *svære* at tænke ind i hverdagen?
8. Hvilke læringsmål er vi *mest* henholdsvis *mindst* sikre på, at vi opnår med børnene?

Udvælg de læringsmål og de metoder, der skal dokumenteres og evalueres

På baggrund af ovenstående drøftelser udvælges i fællesskab de læringsmål, der skal dokumenteres og evalueres.

Læringsmål, metoder og aktiviteter skal hænge sammen. Det vil sige, at man på forhånd antager, at de udvalgte metoder og aktiviteter bidrager til indfrielse af læringsmålene.

Det kan for eksempel tænkes, at følgende læringsmål (*rødt*) er blevet udvalgt af en vuggestue:

Læringsmålene for sprog er at børnene styrkes i evnen til at kommunikere med andre verbalt og nonverbalt, og at bør-

nene udviser sproglig kreativitet og er nysgerrige efter at lære nye ord og tegn og symboler

... og det kan for eksempel være at vuggestuen har udvalgt følgende metoder og aktiviteter (*blåt*):

Vores metoder og aktiviteter i forhold til sprogudvikling er blandt andet:

- at tale med børnene, verbalt og nonverbalt, sætte ord og begreber på det vi og børnene laver, samt sætte ord på det vi ser, farver, størrelser, begreber og symboler
- at høre musik/synge, bruge rim og remser, hvorved sangenes ord og rytmer understøtter børnenes sprogtilegnelse og glæde ved at udtrykke sig
- at læse højt fra billedbøger tilpasset barnets alder, fra enkle pegebøger til længere fortællinger

Det vi gør i den pædagogiske praksis,
virker det, som vi tror, det gør?

Denne vuggestue har således udvalgt ovenstående evalueringsområde **læringsmålene (rødt)** og **metoderne og aktiviteterne (blåt)**. Det er disse to elementer, der i evalueringen skal holdes op mod hinanden. Det vil sige, vuggestuen skal undersøge sammenhæng mellem læringsmålene og metoder og aktiviteter, og dermed at vuggestuen

har fokus på sammenhæng mellem proces og resultat.

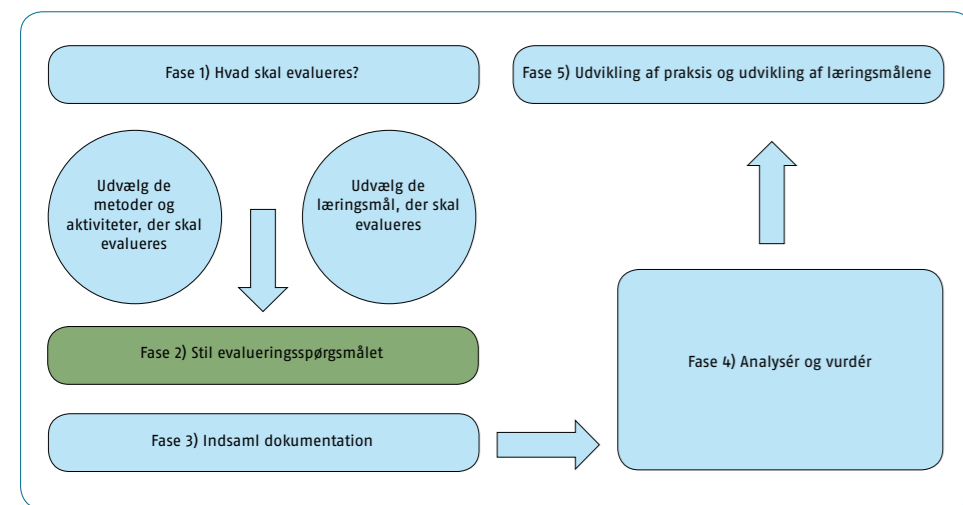
Fase 2) Stil evalueringsspørgsmålet

Når det område, der skal evalueres er udvalgt, skal man formulere, hvad man gerne vil have mere viden om - og hvorfor. Det kaldes *evalueringsspørgsmålet*. Med evalueringsspørgsmålet menes det

spørgsmål, det er interessant at undersøge nærmere, og som dokumentationen derfor skal belyse.

Der kommer dermed fokus på spørgsmålet, om det vi gør i den pædagogiske praksis, virker som vi tror, det gør? For eksempel vil et dagtilbud gerne evaluere arbejdet med de mange nye kreative

aktiviteter. Det man især vil vide noget om er, om den måde aktiviteterne gennemføres på og de metoder der bruges for at fremme børnenes kreativitet, er med til at udvikle deres kommunikation og sproglige kreativitet (se læringsmålene med **rødt** og metoder/aktiviteter med **blåt**).

a) Læringsmål →

b) Metoder og aktiviteter ↓

Børnene styrkes i evnen til at kommunikere med andre, verbalt og nonverbalt
Børnene udviser sproglig kreativitet
Børnene udvikler deres nysgerrighed og interesse for ord, tegn og symboler

- at tale med børnene, verbalt og nonverbalt, sætte ord og begreber på det vi og børnene laver, samt sætte ord på det vi ser, farver, størrelser, begreber og symboler
- at børnene hører musik/synger, bruger rim og remser, hvorved sangenes ord og rytmer understøtter børnenes sprog-tilegnelse og glæde ved at udtrykke sig
- at der bliver læst højt fra billedbøger tilpasset barnets alder, fra enkle pegebøger til længere fortællinger

Evalueringsspørgsmålet er: Virker det, vi gør i den pædagogiske praksis, som vi tror, det gør?

Hvis evalueringsspørgsmålet springes over, giver det ofte vanskeligheder i de efterfølgende faser af evalueringen. Evalueringsspørgsmålet er nemlig grundlaget for at tilrettelægge en fokuseret dokumentationsindsamling: Hvad er det, vi vil have mere viden om? I dette tilfælde ønsker vuggestuen at få

mere viden om børnenes sprog i bestemte situationer i løbet af dagen.

Et eksempel på et evalueringsspørgsmål kan for eksempel være:

Hvordan er sammenhængen mellem (læringsmålet) børnenes evne til

at kommunikere med de andre børn verbalt og nonverbalt og (metoder og aktiviteter) at de voksne sætter ord og begreber på det, de voksne og børnene laver, og at de voksne sætter ord på det voksne og børn ser på sammen: farver, størrelser, begreber og symboler?

Sådan kan man formulere evalueringsspørgsmålet

Det kan være en god ide at tage udgangspunkt i den nysgerrighed, undren eller antagelse, der gav anledning til at udvælge fokus og prøve at omskrive den til et spørgsmål. Det kan for eksempel ske ved at drøfte spørgsmålene:

Hvor spredt er børnegruppen i forhold til et konkret læringsmål, for eksempel børnenes evne til at kommunikere med de andre børn verbalt og nonverbalt? Hvad mestrer børnene på udvalgte områder, for eksempel forskellige ord, sætninger, mimik, gestik?

Et problem som fylder meget i hverdagen er for eksempel, hvordan vi bør tale med børnene. Det kan med udgangspunkt i læreplanens mål for sprog lede til, at

Det er ikke mængden af dokumentation, men den systematiske proces dokumentationsindsamlingen indgår i, der afgør udbyttet af evalueringen!

man formulerer følgende evalueringsspørgsmål:

Hvordan virker den måde, vi taler med børnene på i de forskellige børnegrupper? Virker det lige støttende og udviklende på de børn, der kommer fra hjem med lang uddannelsesbaggrund og for de børn, der kommer fra hjem med en kort uddannelse og mindre overskud?

Fase 3) Indsamling af dokumentation

For at evaluere den pædagogiske læreplan og udvikle dagtilbuddets pædagogik må der indsamles dokumentation. Bemærk, at det ikke er *mængden* af dokumentation, men den *systematiske proces* dokumentationsindsamlingen indgår i, der afgør udbyttet af evalueringen! Den systematiske proces handler om, at dokumentationsindsamlingen baserer sig på fagligt begrundede dokumentationsmetoder.

Som tidligere nævnt er dokumentation i dette inspirationsmateriale defineret på følgende måde:

Dokumentation i en evalueringssammenhæng betyder det materiale, der indsamles for at kunne belyse et udsnit af det pædagogiske arbejde.

Hvorfor er dokumentation vigtig i evaluering?

Dokumentation giver et andet grundlag for at vurdere dagtilbuddets arbejde end den mere ustrukturerede tilbageskuende hverdags samtale. Dokumentation giver noget fælles at diskutere ud fra – som kan udfordre og tydeliggøre de opfattelser, man

hver især kommer med. På den måde kan dokumentation være en positiv "forstyrrelse" af de vaner eller udtalte formodninger, hverdagen bygger på.

Dokumentation siger ikke nødvendigvis hele sandheden om et emne. En spørgeskemaundersøgelse, der viser, at forældrene ikke oplever, at dagtilbuddet gennemfører aktiviteter for de store børn, er ikke nødvendigvis ensbetydende med, at sådanne aktiviteter ikke finder sted. Men derfor kan det alligevel være vigtigt for dagtilbuddet at kende forældrenes oplevelse af spørgsmålet.

I dette eksempel sætter det fokus på, hvad aktiviteter for store børn dækker over – og hvilke måder børnehaven faktisk arbejder med de store børn på. Eller det sætter fokus på forældrenes oplevelse af børnehavens hverdag. Det vil sige, hvordan bliver aktiviteter synlige for forældrene? Får forældrene primært kendskab til aktiviteter, når de

indebærer en praktisk information til forældrene (husk drikkedunken)?

Måske har dagtilbuddet brug for en dialog med forældrene om, hvad aktiviteter er, og hvordan dagtilbuddet prioriterer.

Dokumentationsindsamling og daglig praksis

Dokumentation i forbindelse med evaluering kan som nævnt være alle de dokumentationsmetoder, mange dagtilbud kender og bruger flere af i forvejen¹⁶:

- lagttagelser og observationer
- Børneinterview
- Barnets bog
- Logbog
- Video
- Praksisfortællinger

- Foto
- Praksisbegrivelser
- Praksishistorier
- Skriftlig dokumentation af systematiske dialoger
- Spørgeskemaer til forældre
- Interview af kolleger

Det er oplagt at bruge de dokumentationsformer, der allerede bruges i arbejdet med børnene, og som man har gode erfaringer med. Det betyder, at store dele af dokumentationsarbejdet kan foregå sammen med børnene og med udgangspunkt i de kompetencer, der allerede findes i dagtilbuddet.

Sådan vælger man dokumentationsmetode

Når evalueringsspørgsmålet er formuleret er næste trin valg af dokumentationsmetode. Det sker bedst ske ved,

at følgende spørgsmål overvejes:

1. Er de dokumentationsmetoder vi anvender baseret på faglige begrundelser?
2. Er dokumentationsmetoderne praktisk gennemprøvede?
3. Kan vi bruge data vi allerede har til rådighed? (fx mødereferater, statistiske oplysninger, registreringskemaer, allerede indsamlet foto/video-dokumentation, logbøger)
4. Hvilken type data kan belyse evalueringsspørgsmålet, herunder bidrage til systematisk at vurdere, om der er sket forandringer? (iagttagelse, foto, praksisfortællinger)
5. Hvem har viden, som kan være med til at belyse evalueringsspørgsmålet? (forældre, børn, personale, leder)
6. Hvad kan lade sig gøre inden for den tid, dagtilbuddet kan prioritere til dokumentationen – og med de kompetencer, dagtilbuddets ledelse og medarbejdere har?

En vuggestue valgte at lave iagttagelser af tre forskellige situationer, hvor de samme børn indledte lege. En iagttagelse om eftermiddagen på legepladsen, en anden iagttagelse ved

7. Er det relevant og muligt at inddrage perspektiver udefra: for eksempel andre dagtilbud (for eksempel gensidig observation af hverdagsrutiner), forvaltningen, eksterne konsulenter, store skolebørn fra 9. klasse.

bilbanen om formiddagen, en tredje iagttagelse ved træstammerne i skoven på turen.

Prioritær tidsforbruget

Det er vigtigt at tage stilling til, hvordan det prioriterede tidsforbrug til dokumentation harmonerer med det forventede udbytte af evalueringen. Her er fire eksempler på forskelligt tidsforbrug:

- Én slags dokumentation frembringes i det pædagogiske arbejde med børnene (for eksempel børnenes produkter, foto).

- En anden slags dokumentation kan indsamles samtidig med, at man på næsten almindelige vilkår indgår i det daglige arbejde (for eksempel optællinger eller enkle registreringer, blandt andet af hvilke aktiviteter børnene er i gang med eller hvordan børnene fordeler sig i dagtilbuddets rum på bestemte tidspunkter).
- En tredje slags dokumentation kræver, at man er til stede i det daglige arbejde med børnene, men samtidig i et tidsrum får ro til at *trække sig tilbage* fra det (for eksempel observationer).

Der kan både afsættes for kort tid, så udbyttet bliver for ringe – eller der kan afsættes for lang tid, så man føler, tiden bedre kunne være brugt til noget andet. For eksempel at være sammen med børnene.

- En fjerde slags dokumentation indsamles *uden for* den daglige praksis med børnene (for eksempel udformning af en spørgeskemaundersøgelse blandt forældrene, interview med kolleger).

Uanset hvilken dokumentationsform der vælges, indebærer det at bruge dokumentationen i en evalueringssammenhæng, at man sætter tid af til efterfølgende at træde ud af den daglige praksis og sammen reflektere over dokumentationen.

Det er et godt råd at afsætte tid til dette i kalenderen allerede ved udarbejdelsen af den pædagogiske læreplan. Vær realistisk. Der kan både afsættes for kort tid, så udbyttet bliver for ringe – eller der kan afsættes for lang tid, så man føler, tiden bedre kunne være brugt til noget andet. For eksempel at være sammen med børnene.

Krav til en god

dokumentationsindsamlingsproces

Måden, dokumentationsindsamlingen foregår på, er afgørende for den dokumentation, der produceres. For at frembringe en brugbar dokumentation er det vigtigt, at:

- formålet med dokumentationsindsamlingen opleves klart både for dem, der indsamler dokumentationen og for resten af personalegruppen
- der er tilstrækkelige kompetencer blandt personalet til at håndtere den metode, man har valgt
- der er lavet en tidsplan med klar opgave- og ansvarsfordeling
- den afsatte tid står mål med den opgave, der ligger i dokumentationsindsamlingen

Etik og dokumentation

Både børn og voksne kan blive påvirket af, at der foregår en form for sy-

stematisk observation eller registrering af deres hverdag i dagtilbuddet. Det er en god ide at gøre sig nogle overvejelser over, hvordan dokumentationsindsamlingen kan foregå med respekt for børnenes ret til at være private og for personalets integritet.

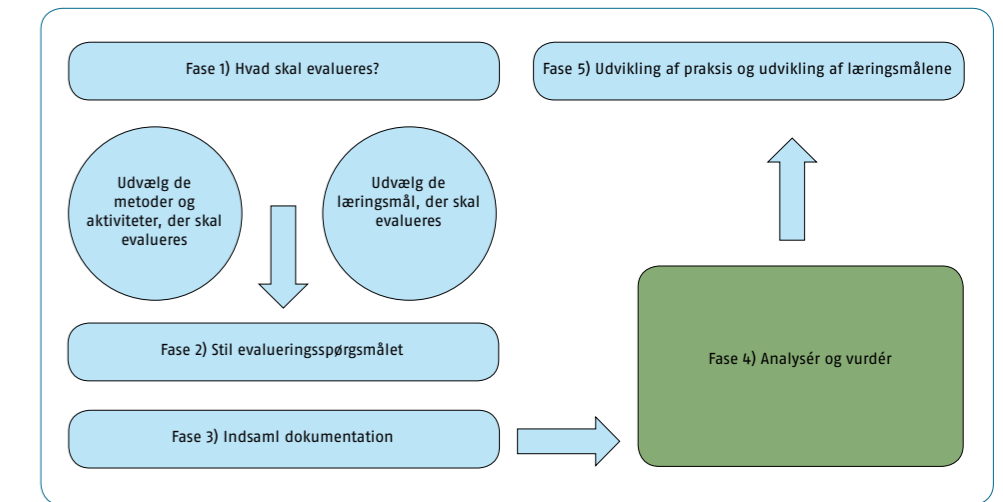
Det er også en god ide på forhånd at aftale hvilken del af dokumentationen,

der egner sig til blive videreføret, som den er, og hvilken del der ikke gør. Lav klare retningslinjer for det, der ikke skal videreføres til udenforstående¹⁷.

Fase 4) Analysér og vurder

Dokumentationens gyldighed

For at dokumentation bliver til viden,

som kan bruges til systematisk at udvikle praksis, må man reflektere over, analysere og vurdere dokumentationen.

Når man reflekterer over og analyserer dokumentationen, skal der systematisk ledes efter informationer i dokumentationen, der siger noget om det, der skal evalueres. I den forbindelse skal man stille informationen op på en overskuelig måde.

Her er der brug for evalueringsspørgsmålet: Hvad er det, der interesserer os i den dokumentation, vi indsamler? Men derudover må der være åbenhed over for, at dokumentationen kan indeholde anden relevant viden end den, man i første omgang har spurgt efter.

At vurdere dokumentationen betyder, at det der uddrages af dokumentationen holdes op imod noget andet. Her er brug for at huske på, hvad der var den fælles forståelse af grundlaget for evalueringen.

Sådan vurderes dokumentationens gyldighed

Som led i analysen af dokumentationen er det vigtigt at vurdere doku-

mentationens gyldighed. Det vil sige, at man skal overveje:

1. Siger dokumentationen noget om det spørgsmål, vi ville belyse, eller er vi i virkeligheden endt med at belyse et andet spørgsmål, end det vi opstillede?

2. I hvilket omfang kan de informationer, der ligger i dokumentationen generaliseres? Er der forhold, som er helt specielle – og ikke repræsentative for vores hverdag – som virker ind på dokumentationen?

3. Er der systematiske skævheder i de indsamlede data? Det vil sige, er der noget i måden, vi har indsamlet dokumentationen på, som gør, at den har fået en bestemt drejning?

Hvad er til vurdering i forbindelse med evalueringen af den pædagogiske læreplan?

For et dagtilbud, som er rammen om størstedelen af små børns vågne timer i hverdagen, er det helt overordnede og væsentlige spørgsmål til vurdering naturligvis: Bidrager det, børnene oplever i dagtilbud på en tilstrækkelig god måde til, at børnene får en hverdag med glæde, trivsel, læring og udvikling?

Det skal understreges, at det ikke er den enkelte medarbejder eller det enkelte barn, der skal vurderes, men summen af metoder og aktiviteter og deres betydning for børnene.

Men når den pædagogiske læreplan evalueres med det formål at udvikle

dagtilbuddet, er det vigtigt at have et præcist og fælles billede af det, der skal vurderes, og at alle involverede er klar over, hvornår man er i gang med at vurdere hvad.

Sådan vurderes de indsamlede data

Selve vurderingen foregår bedst, hvis en lille arbejdsgruppe sidder med alt det indsamlede materiale og foretager vurderingen. Det kræver, at arbejdsgruppen drøfter og vurderer:

1. Målenes indhold: Udtrykker målene faktisk det, der er vigtigt at opnå? Indfanger de det væsentlige?
2. Målenes formulering: Er målene formuleret på en måde, så de har betydning for den pædagogiske praksis – og kan bruges til at vurdere, hvad der kommer ud af den?

Bidrager det børnene oplever i dagtilbud på en tilstrækkelig god måde til, at børnene får en hverdag med glæde, trivsel, læring og udvikling?

3. De valgte pædagogiske metoder: Er det gode metoder og aktiviteter, vi styrer efter at anvende – er de egnede til at opnå det, vi har formuleret i læringsmålene?
4. Realiseringen af de pædagogiske metoder: Har vi faktisk arbejdet med de metoder og gennemført de planlagte aktiviteter og på de måder, som vi ville? Hvilke rammer for det pædagogiske arbejde har haft hæmmende eller fremmende indflydelse på det?
5. Havde de anvendte metoder de ønskede virkninger, jævnfør læringsmålene?

Hvad er vigtigt når man tilrettelægger analyse og vurdering af dokumentation?

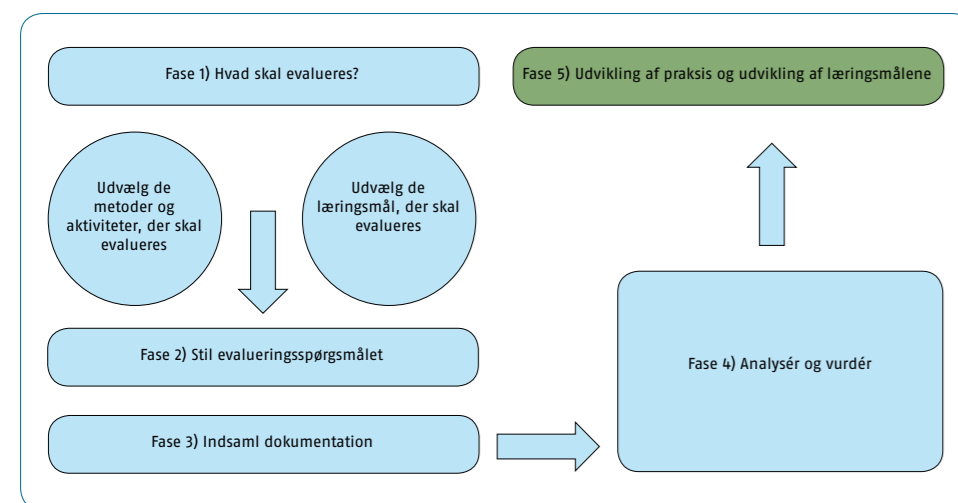
Arbejdet med at indsamle dokumentation er ofte tidskrævende, og det er nødvendigt at have en forholdsvis stram planlægning for at kunne gennemføre den. Derfor kan det ske, at

den efterfølgende fase med at analysere og vurdere dokumentationen risikerer at forsvinde lidt i planlægningen af evalueringen af den pædagogiske læreplan. Men dermed er der også en risiko for, at den indsigt, som dokumentationen rummer, går tabt.

For at fastholde analyse- og vurderingsprocessen er det vigtigt:

- at der er afsat tid til at træde ud af den daglige praksis og analysere og vurdere dokumentationsmaterialet
- at vurderingerne forankres i personalet som helhed. De skal bære de ændringer igennem, evalueringen eventuelt giver anledning til
- at analysen gennemføres ud fra en fagligt begrundet fastlagt systematik
- at man har en fælles forståelse af, hvad vurderingsgrundlaget er
- at hovedresultaterne i analyse og vurderinger fastholdes i en form, hvor de kan videreformidles

Måden, man vil arbejde med udviklingsmålene, beskrives i en plan for, hvordan man vil sikre opfølgningen og udviklingen af dagtilbuddets pædagogik.

Fase 5) Udvikling af læringsmålene. Udvikling af praksis.

Fastsættelse af nye mål og opfølgning. Hvad vil det sige at fastsætte nye mål?

At fastsætte nye mål i forlængelse af evalueringen handler om:

- at fastsætte nye læringsmål og ny aktivitetsmål i den pædagogiske læreplan
- at revidere og justere målene for den pædagogiske praksis

Fastsættelse af nye mål i den pædagogiske læreplan vil sige, at læringsmålene eller aktivitetsmålene, som de er

formuleret i dagtilbuddets pædagogiske læreplan revideres. Man reviderer altså det grundlag, dagtilbuddet arbejder på.

Det kan være, fordi evalueringen har ført til opmærksomhed på nye læringsmål eller aktivitetsmål, det vil sige andre end dem den pædagogiske læreplan beskriver. Men det kan også være fordi, målene skal formuleres på en anden måde, for at de får betydning i hverdagen.

Men en evaluering *behøver* ikke at føre til en revision af målene i den pædagogiske læreplan. I mange tilfælde vil det grundlag, dagtilbuddet ønsker at arbejde på fortsat være det, der fremgår af den pædagogiske læreplan.

Måske har evalueringen afdækket nogle punkter, hvor der er en afstand mellem den pædagogiske praksis, som den er i dag og den pædagogiske praksis, der beskrives i den pædagogiske læreplan. Denne afstand er baggrunden for dagtilbuddets udviklingsmål for den pædagogiske praksis.

Fastsættelse af udviklingsmål for den pædagogiske praksis tager udgangspunkt i en viden om, hvor man er i dag og ønsket om, hvor man gerne vil hen i det fremtidige arbejde.

Udviklingsmål er altså knyttet til en helt konkret periode i dagtilbuddets liv – i modsætning til læringsmål og aktivitetsmål, der er mere stabile over tid. Måden, der skal arbejdes med udviklingsmålene, beskrives i en plan for, hvordan man vil sikre opfølgningen og udviklingen af dagtilbuddets pædagogik.

Sådan kan man lave en plan for opfølgning af evalueringen

Det er naturligvis vigtigt at planlægge, hvordan der skal arbejdes videre med de spørgsmål, evalueringen rejser, så der kan bygges bro mellem den nuværende praksis og en ønsket fremtidig praksis.

Opfølgningen kan tage udgangspunkt i disse overskrifter:

1. Det gode vi opnår med børnene i dag og den måde, vi ved, vi opnår det på
2. Det vi gerne vil være bedre til at opnå med børnene i fremtiden

3. Den måde vi i fremtiden vil undersøge, om vi opnår det, vi vil med børnene

4. Det, vi vil arbejde på at forandre i det pædagogiske arbejde. Det kan for eksempel være:
  - typen af planlagte aktiviteter med børnene

- aftalte arbejds gange og rutiner i hverdagen
- vaner og uskrevne regler i det daglige
- holdninger og værdier der præger det pædagogiske arbejde

5. Det vi vil arbejde på at forandre i rammerne for det pædagogiske arbejde. Det kan for eksempel være:
  - samarbejde mellem personalet: personalemødernes form og indhold
  - organisering af arbejdet, for eksempel stueopdeling og bemanding, organisering af indholdet i dagplejens legestue
  - kompetenceudvikling hos personalet
  - ledelsesrollen og prioritering af ledelsestid
  - fysisk indretning og materialer
6. Det vi eventuelt vil ændre i den pædagogiske læreplans mål og beskrivelser

Sådan fastholdes energien

Oftest sker det i et evalueringsforløb, at energien omkring forløbet bliver mindre efter indsamlingen af dokumentation. Og når man kommer til vurderingsfasen og måske især opfølgingsfasen – der

hvor man skal drage nytte af sin nye viden – er kræfterne brugt op.

Nedenfor er der derfor nogle gode råd til, hvordan energien fastholdes i slutningen af et evalueringsforløb.

Planlæg opfølgingsfasen

Ofte er man mest omhyggelig med at planlægge, hvordan dokumentationen skal indsamles. Det er vigtigt, at planlægningen af evalueringen omfatter *hele* processen, det vil sige også fastlægger tidspunkter for, hvornår og hvordan der skal arbejdes med vurdering og opfølgning, og hvem der deltager.

Udnævn en (ny) tovholder for opfølgingsfasen

Aftal hvem der holder hånd i hanke med opfølgningen. Vær opmærksom på om den, der indtil nu har været primus motor i evalueringen, har energi og tid til mere. I nogle tilfælde kan det være en god ide at udnævne en ny tovholder for opfølgingsfasen. Tovholderen

fastsætter hvordan og hvornår, man vil vurdere, hvordan det er gået med at følge op på evalueringen.

- Lykkes det os at gennemføre de ændringer i praksis, vi ville? Hvis ikke, hvorfor?

- Virker ændringerne, som vi havde forestillet os? Hvis ikke, hvorfor?

Inddragelse af forældrebestyrelsen

Loven fastslår, at forældrebestyrelsen skal inddrages i alle faser af arbejdet med den pædagogiske læreplan.

Det gør sig særlig gældende i forhold til:

- en beskrivelse af dagtilbuddets værdier, pædagogiske principper og læringsforståelse
- de pædagogiske læringsmål – set i forhold til de seks læreplanstemaer plus andre temaer som er relevante for det enkelte dagtilbud og den enkelte kommune
- beskrivelse af pædagogiske metoder der kan lede til indfrielse af læringsmålene
- beskrivelse af eksempler på aktiviteter
- det løbende arbejde med dokumentation og evaluering
- formidling til forvaltning/kommunalbestyrelse

Derfor bør lederen løbende sikre, at forældrebestyrelsen får fremlagt det arbejde, som ledelse og medarbejdere

foretager sig i forbindelse med udarbejdelse, dokumentation og evaluering af den pædagogiske læreplan.

Fremlæggelsen skal have karakter af en aktiv proces, hvor forældrebestyrelsen får lejlighed til at bidrage med forældrenes særlige vinkler på udarbejdelsen af pædagogiske læreplaner.

I forbindelse med evalueringen af den pædagogiske læreplan er det en god ide at inddrage bestyrelsen i den fase, hvor de særlige områder, der skal evalueres bliver udvalgt. Før ledelse og medarbejdere vælger fokus, kan bestyrelsen komme med et input. Det kan være i form af en mere systematisk undersøgelse af forhold, der optager den bredere forældrekræds, eller det kan simpelthen være i form af en åben drøftelse i forældrebestyrelsen.

Man kan også vælge at have diskussionen mellem ledelse og medarbejdere først og dernæst bede bestyrelsen om at prioritere eller reagere på forskellige

mulige fokus og evalueringsspørgsmål, som lægges frem af personalegruppen.

Loven fastslår, at bestyrelsen skal inddrages i opfølgningen af evalueringen. I forbindelse med opfølgningen er det en god ide, at bestyrelsen:

- får fremlagt de indsigter og overvejelser, som evalueringen har skabt hos lederen og i personalegruppen
- har mulighed for at drøfte personalets oplæg til udviklingsmål (og eventuel revision af læreplanens mål)

- diskuterer, hvordan evalueringen formidles til den brede forældrekræds og kommunalbestyrelsen (se næste afsnit)
- fastsætter en dato for, hvornår den orienteres om, hvordan det er gået med udviklingsmålene

Dagtilbuddet har med den pædagogiske læreplan udarbejdet en fælles begrundelse for den måde, der arbejdes på, og arbejdet med dokumentationen og evalueringen er mundet ud i, hvordan man vil sikre opfølgningen og udviklingen af dagtilbuddets pædagogik.

Der er nu udarbejdet et grundlag for at formidle den pædagogiske læreplan og evalueringens resultat til forældre, bestyrelse, forvaltning og politikere. Men den eksterne formidling indebærer altså ikke nødvendigvis, at der skal udarbejdes helt nyt skriftligt materiale, men derimod at man tager stilling til, hvordan man kan formidle de vigtigste udvalgte dele af den pædagogiske læreplan inklusive dokumentation, evaluering, opfølgning og udvikling.

Videreformidling til den brede forældrekreds

Det er vigtigt at overveje på hvilke måder, dagtilbuddet kan fortælle den

brede forældrekreds om de overvejelser og beslutninger, evalueringen giver anledning til. For eksempel på forældremøder og i den løbende dialog med og information til forældrene. Her kan man overveje:

- Hvilke indsigter fra evalueringen er det vigtigst at give videre til forældrene?
- Hvilke ændringer i dagtilbuddets hverdag vil forældrene eventuelt komme til at se som konsekvens af evalueringen?
- Hvilke begrundelser for ændringerne er det vigtigt, at forældrene kender til?
- Hvilke konsekvenser af evalueringen, som ikke er umiddelbart synlige for forældrene, er det vigtigt, de kender til?

Videreformidling til kommunalbestyrelsen

Med dagtilbudsloven er det et krav, at kommunalbestyrelsen drøfter evalueringerne af de pædagogiske læreplaner.

Der er ikke krav til, hvordan formidlingen skal være, men det er relevant at finde ud af, hvordan evalueringen, og de indsigter evalueringen har givet, kan videreformidles til kommunalpolitisk niveau. Det kan for eksempel gøres ved at overveje følgende:

- Er der formuleret krav fra kommunalpolitikere/ forvaltning om evalueringens formidling? I hvor høj grad imødekommer dagtilbuddet de krav?
- Hvad vil interessere forvaltningen/ det kommunalpolitiske niveau i vores evaluering?
- Hvilken indsigt, som vi har fået gennem evalueringen, er det vigtigst for os at videreformidle til kommunalpolitisk niveau?
- Er der noget af dokumentationen, der er egnet at vedlægge?
- Har vi selv nogle spørgsmål/punkter, vi ønsker, forvaltningen/politikere giver os tilbagemelding på?

- Hvordan kan dagtilbuddet sikre sig at få tilbagemelding fra forvaltningen/det kommunalpolitiske niveau?

De nævnte punkter er vigtige i forbindelse med planlægningen af formidlingen og kan hjælpe til, at det vigtigste kommer med.

Selve den skriftlige formidling til kommunalbestyrelsen kan for eksempel følge denne disposition:

1. Værdier og pædagogiske principper (kan eventuelt være taget fra virksomhedsplanen)
2. Læringsmål for de seks læreplans-temaer
3. De pædagogiske metoder
4. Metoder til dokumentation og evaluering
5. Den indsamlede dokumentation
6. Tolkning af den indsamlede dokumentation
7. Vurdering af arbejdet med den pædagogiske læreplan

8. Revision af den pædagogiske læreplan
9. Konklusion på årets arbejde med den pædagogiske læreplan

Punkt 2, 3, 7 og 8 bør vægtes højest i formidlingen.

Udveksling med andre dagtilbud

Det kan være en ide at overveje muligheder og fordele ved at udveksle og drøfte indsigter fra evaluering med andre dagtilbud. Det kan rent praktisk foregå på mange forskellige måder, for eksempel:

- Oplæg på personalemøde eller pædagogisk dag
- Udveksling af skriftligt materiale eller dokumentation der er egnet
- Besøg i hinandens dagtilbud

1. Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender. Evaluering af loven om pædagogiske læreplaner. Rapport. August 2006. Udarbejdet af Niras Konsulenterne, AKF, EVA og UdviklingsForum. Kan hentes på www.minff.dk/1/laereplaner
2. L170. Forlag til Lov om dag- fritids- og klubtilbud m.v. til børn og unge (dagtilbudsloven). Som fremsat 28. februar 2007. Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender. www.ft.dk
3. Samme
4. Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender. Evaluering af loven om pædagogiske læreplaner. Rapport. August 2006. Udarbejdet af Niras Konsulenterne, AKF, EVA og UdviklingsForum. Kan hentes på www.minff.dk/1/laereplaner
5. Samme
6. Charlotte Palludan: Børnehaven gør en forskel. Danmarks Pædagogiske Universitet, 2005.
7. Modellen er inspireret af en række kommuners vejledende retningslinjer. Blandt andet 'Virksomhedsplan og pædagogisk læreplan – en vejledning. Århus Kommune 2005'
8. For yderligere inspiration se Sølvguiden og Guldguiden. Kan hentes på www.minff.dk/1/laereplaner
9. Se blandt andet John Andersen: Med barnets øjne – barneperspektiver i pædagogikken. Dansk Pædagogisk Forum. Århus 2003.
10. Birgitte Møller. Kom godt i gang. Et inspirationshæfte. Københavns Kommune, Børne- og ungdomsforvaltningen 2006. Kan hentes på www.kk.dk
11. De seks læreplanstemaer er uddybet i notatet "Artikelsamlingen fra ekspertgruppen". Kan hentes på www.minff.dk/1/laereplaner
12. Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender har bedt EVA (februar 2007) om at udarbejde kompetenceindikatorer. Disse indikatorer bliver en form for pejlemærker, som kommuner og personale kan anvende i forbindelse med arbejdet med de pædagogiske læreplaner. Indikatorerne kan bruges, når personale og andre skal vurdere,

om den pædagogiske praksis har den ønskede virkning i forhold til børnenes kompetenceudvikling.

13. L170. Forlag til Lov om dag- fritids- og klubtilbud m.v. til børn og unge (dagtilbudsloven). Som fremsat 28. februar 2007. Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender. www.ft.dk
14. Se for eksempel undervisningsmateriale om pædagogiske læreplaner fra "CVU-kurserne". Revideret udgave november 2005 af undervisningsmaterialet til kurserne. Kan downloades på www.laereplan.info
15. Trine Bech: Gør vi det, vi tror, vi gør. Forlaget Børn og Unge 1987.
16. Se for eksempel:
Daniela Cecchin: Den integrerende baggrund. Komplexitet og integration i pædagogisk arbejde med børn. Børn & Unge 1996.
Dorthe Filtenborg Sørensen: Dokumentation: læreplaner og synliggørelse af det pædagogiske arbejde. Dafolo 2004.
Mariane Hedegaard: Interaktionsbaseret beskrivelse af småbørn og børnehaveklassebørn i deres dagligdag. Psykologisk Institut, Aarhus Universitet, 1984.
Søren Smidt og Henning Kopart: Iagttagelse og fortælling: pædagogisk iagttagelse og beskrivelse af børn. Børn & Unge, 1998.
Susan Klausen og Helle Grangaard: Vis hvad vi gør! En bog om dokumentation og rummets betydning i det pædagogiske arbejde. Børn & Unge 2000.
17. Se for eksempel Unni Lind: Dokumentation og evaluering i børneinstitutioner. Kroghs Forlag 2006.

I gang med pædagogiske læreplaner

Inspirationsmateriale til udarbejdelse og evaluering af pædagogiske læreplaner i dagtilbud

MINISTERIET FOR
FAMILIE- OG
FORBRUGERANLIGGENDER

AKF

NIRÅS
KONSULENTERNE

UddannelsesForum